

**SEZAI KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİ ÜZERİNDE EDEBİYAT –
MEDENİYET -COĞRAFYA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA
BİR İNCELEME**

*Sezai COŞKUN**

ÖZET

Sezai Karakoç, Cumhuriyet devrinin önde gelen şairlerinden biridir. Karakoç, sadece şiirleriyle değil ortaya koyduğu medeniyet tasavvuruyla da Türk düşünce tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Karakoç'un medeniyet tasavvurunda önemle üzerinde durduğu hususlardan biri coğrafyadır. Şair, gerek fikrî yazılarında gerek şiirlerinde bütün dünya coğrafyasına eğilir ve çeşitli meseleler etrafında bu coğrafyaları yazılarına veya şiirlerine taşır. Ancak onun üzerinde durduğu coğrafya tabii bir unsur olmaktan öte tarihî, kültürel ve medeniyet noktasında bir kimliğe ve bütünlüğe sahip kültürel bir coğrafyadır.

Bu çalışmada, şairin gerek fikrî yazılarında gerek şiirlerinde coğrafyaya nasıl bir yer verdiğini, biyografisinde coğrafyanın önemini ve şiirlerinde coğrafyanın işleniş biçimini inceleyecek, yer yer coğrafya merkezli okumalar yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Sezai Karakoç, Diriliş, Edebiyat Coğrafyası, Coğrafya Merkezli Okuma, Türk Şiiri.

**A STUDY IN THE CONTEXT OF LITERATURE-
CIVILIZATION-GEOGRAPHY RELATIONSHIP IN SEZAI
KARAKOÇ'S POEMS**

ABSTRACT

Sezai Karakoç is among the most prominent poets of the Republican era. He took an important place

*Yrd. Doç. Dr., Fatih Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, scoskun@fatih.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

not only through his poems but also with the envision of civilization he set forth in the history of Turkish thought. Geography is among the subjects Karakoç emphasized on in the envision of civilization. The poet dwells on the geography of the entire world in his poems as well as intellectuals articles and carries these geographies to his essays and poems centering around some matters. However, the geography he pays attention to is, rather than being a natural object, a historical, cultural whole wrapped itself with an identity of civilization.

In this study, we will do geography-oriented readings by examining how he places geography in his essays and poems, the importance of geography in his biography and how it is handled in his poems. way geography was dealt in his poems will be examined, occasionally we will do geography centered readings.

Key Words. Sezai Karakoç, Diriliş, Literary Geography, Geographic Reading, Turkish Poetry

Giriş

Cumhuriyet devri Türk şiirinin özellikle 1950'lerden sonra gelişen evresinde sadece şiirleri ve poetik düşünceleriyle değil, kendinden sonraki birçok şaire etkisiyle de farklı bir yer tutan Sezai Karakoç, mütefekkir bir şair olarak öne çıkar. Bu yönüyle, Türk şiirinde edebî meselelerin dışında toplumsal-siyasal birçok konuya ilişkin fikir ortaya koyan hatta bu çerçevede bir medeniyet tasavvuru geliştiren nadir isimlerden biridir. Türk medeniyetinin Osmanlı'nın yıkılışı sürecinde Batı karşısında hezimet yaşadığını düşünen Karakoç, bu medeniyetin yeniden var olabileceğine, bir dirilişi yaşayabileceğine inanmaktadır. Bu 'diriliş' sağlam bir medeniyet tasavvuru ortaya koyabilmek ve bunu uygulamakla mümkün olacaktır: 'Şunu bir tarih kuralı olarak söyleyebiliriz: Bir inanç, bir düşünce, bir dünya görüşü, kitlelerin malı olduğu zaman, yaşayabilmek için, ya bir medeniyet olmak, bir medeniyet oluşturmak, ya da en azından bir medeniyetle kaynaşmak zorundadır. Çünkü uzun ömür, medeniyet ömrüdür. Devlet-i ebed müddet fikri de yorumlanırsa medeniyet fikrine çıkar.'¹

¹ Sezai Karakoç, *Düşünceler I-Kavramlar-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2005, s.18-19

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

diyen Karakoç'un, yeni bir medeniyet oluşturma cehdinde önemle üzerinde durduğu noktalardan biri coğrafyadır. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında görüleceği gibi coğrafya, onun düşünce dünyasının ve şiirinin yapıcı unsurlarından biridir. Karakoç'un dünyasında bu kadar önemli olması, şiirinde sık sık karşılaştığımız bir unsur olarak öne çıkması sebebiyle bu çalışmada şairin düşünce dünyasında ve şiirlerinde coğrafyanın yer alış biçimini incelemenin yanında şiirlerin imkân verdiği ölçüde coğrafya merkezli okuma yapmaya çalışacağız.² Karakoç'un coğrafyayı tabii bir unsur olmaktan öte metafizik derinlikli bir medeniyet unsuru şeklinde değerlendirmesi ve şiirinde de böyle inşa etmesi, onun metinlerini salt coğrafi merkezli incelemeye tabi tutmaya engel olmaktadır.

Çalışmada, bir yandan Karakoç'un hangi coğrafi bölgeleri hangi oranda ve hangi anlam dünyası etrafında işlediğini ele alacak bir yandan da uygun olan metinleri coğrafya merkezli okumaya çalışacağız. Bu yönüyle çalışmada coğrafyaya iki türlü yaklaşım olacaktır. Bir, tespit ve tahlil çerçevesinde coğrafyanın söz konusu edilişi; iki, coğrafya merkezli okuma. Coğrafya merkezli okumayı özellikle şairin biyografisi ve Anadolu'yu söz konusu edişi üzerinde uygulamak mümkündür. Teorik bir arka planı gerektirdiği için coğrafya merkezli okumaya geçmeden önce, coğrafya-medeniyet-edebiyat ilişkisi üzerinde durmak ve coğrafya merkezli okuma biçimi üzerinde kısaca bilgi vermek, çalışmamızın kuramsal zeminini ana hatlarıyla ortaya koyması yönüyle yerinde olacaktır.

I. Coğrafya-Medeniyet-Edebiyat

İnsanın bünyesinde hayat bulduğu ve karşılıklı bir etkileşimle şekillendiği/şekillendirdiği bir unsur olarak öne çıkan coğrafya, 'Yerbilimi/Mekânbilimi' olarak tanımlansa da, çok yönlü etkinliğiyle insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Coğrafyanın toplumlar üzerindeki etkisi birçok tarih felsefesinde söz konusu edilmesinin yanında bazı edebiyat nazariyelerinde de mühim bir kıstas olmuştur. Taine, edebiyat tarihini incelerken 'ırk ve dönem'in yanında 'ortam/muhit'i de sayarak, edebiyat incelemelerinde coğrafyanın vazgeçilmez bir unsur olduğuna dikkati çeker.³ XX. yüzyılda ise özellikle batıda coğrafyanın insan üzerindeki etkisinden hareketle

² Sezai Karakoç, esasen bir bütün olarak mekân üzerinde önemle durur. Değişimi, yozlaşmayı, 'dirilişi' önemli oranda mekân üzerinden de kurar. Ancak yaşam alanları olarak mekânların coğrafyayla beraber alınması halinde çalışma, bir makalenin hacmini oldukça aşacağından Karakoç'un ev, bahçe, balkon, dağ, toprak, deniz gibi insanın yaşam anlarında ilişki içerisinde olduğu mekâna ilişkin unsurları ayrı bir makale halinde inceledik.

³ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 84

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

coğrafya edebiyat ilişkisi çok yönlü olarak ele alınıp irdelenmiştir. Coğrafyanın insan için bir kader oluşu, yapılan bu çalışmalara haklılık kazandırmaktadır. Mehmet Kaplan'ın yaptığı tespit çerçevesinde, 'Bir milletin iktisadî, içtimâî, hatta uzvî ve ruhî hayatı, her şeyden önce, içinde yaşadığı coğrafi şartlara bağlıdır.'⁴ Yine Braudel'in medeniyet tarihinde coğrafyanın yerine dikkat çekerken dile getirdiği, 'Uygarlıkların (boyutları ne olursa olsun, küçükleri gibi büyükleri de) harita üzerindeki yerlerini belirlemek, her zaman mümkündür. Uygarlıkların gerçekliklerinin esas bölümü, onların coğrafi yerleşimlerinin zorlama veya avantajlarına bağımlıdır... Her uygarlık, sınırları aşağı yukarı sabit bir mekâna, buna bağlı olarak da kendine özgü bir coğrafyaya bağlıdır; bu onun coğrafyası olup, bazıları adeta sürekli olan ve bir uygarlıktan diğerine asla aynı olmayan, verili bir olanaklar ve zorlamalar demeti oluşturmaktadır.'⁵ şeklindeki değerlendirmeler, medeniyet söz konusu olunca, çalışma hangi disiplinde yapılırsa yapılsın, coğrafyaya eğilmenin bir zaruret olduğunu göstermektedir. Psikolojide insanın 'çevre ve irsiyetin ürünü varlık' olarak tanımlanması, yapılan bir çok incelemede coğrafyanın insanın şahsiyetinin oluşumunda büyük etki gösterdiğinin tespit edilmesi, edebiyat-coğrafya-medeniyet ilişkisinin derin bir anlam dünyası etrafında şekillendiğinin teyidi şeklinde düşünülebilir.

Türk edebiyatında edebiyat-coğrafya ilişkisine ilk dikkatleri Mehmet Kaplan çekmiş ve bu yönde kaleme aldığı makalelerin⁶ yanı sıra Abdülhak Hamid üzerine bir lisans tezi hazırlatmıştır.⁷ Yakın zamanda ise Emel Kefeli'nin kaleme aldığı *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz* isimli çalışma, konuya dikkat çekmesiyle yol açıcı olmuştur.⁸

Bizim bu çalışmada uygun metinlerin incelemesinde yöntem olarak ele alacağımız 'Coğrafya merkezli okuma' ve 'Edebiyat Coğrafyası', coğrafyanın iki yönlü olarak edebiyatla kurduğu ilişkinin incelenmesine dayanmaktadır. Bir, yazarın biyografisinde coğrafyanın tuttuğu yerle edebî şahsiyetinin teşekkülünde oynadığı rolü esas alan edebiyat coğrafyası; iki, edebî eserde işlenen coğrafyanın ele alınışını esas alan 'coğrafya merkezli okuma'dır. 'Coğrafya merkezli okuma bir diğer deyişle 'géo-littéariée' yaklaşımıyla metni değerlendirme,

⁴ Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhü*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1999, s. 55

⁵ Fernand Braudel, *Uygarlıkların Grameri*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 39, 41-42

⁶ Mehmet Kaplan, 'Edebiyat Coğrafyası', *Nesillerin Ruhü*, s. 151-153; 'Yahya Kemal'de Tarih ve Coğrafya Fikri', *Nesillerin Ruhü*, s. 193-198

⁷ Kaya Can, *Abdülhâk Hamid Üzerinde Edebiyat Coğrafyası Bakımından Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1952

⁸ Emel Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2006, 256 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

okuma türlerinden birisidir. Toprak ve iklim şartlarıyla sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya, insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir.⁹ Edebiyat –Coğrafya ilişkisinde öne çıkan, yazarın yetiştiği coğrafyanın yazar üzerindeki etkisi ve yazarın eserinde işlediği coğrafyanın gerek biyografik tecrübesi, gerek siyasal-sosyal konumu gerekse edebî şahsiyeti noktasında tuttuğu yerdir. Buna göre önce, Sezai Karakoç'un biyografisinde coğrafyanın tuttuğu yer incelenecek ardından şiirlerindeki coğrafya söz konusu edilecektir. Burada şu husus da belirtilmelidir ki edebiyat-coğrafya ilişkisi çerçevesinde 'ev, oda, köy, kasaba, kent, uzay'¹⁰ gibi mekânsal unsurlar da ele alınabilmektedir. Ancak Karakoç'un şiiri üzerine makale çapında yapılan bir çalışmada onun coğrafi bölge veya şehirlerin yanı sıra yaşam alanları olan çeşitli mekânları işleyişi, makalenin sınırlarını hayli aşmaktadır. Bu sebeple, bu çalışmada edebiyat coğrafya ilişkisi daha ziyade coğrafi bölgeler ve şehirler üzerinden söz konusu edilecek, yaşam alanlarına ilişkin mekânsal öğeler ise ayrı bir çalışma kapsamında incelenecektir.

Çalışmanın inceleme kısmına geçmeden önce Sezai Karakoç'un şiirde mantık ve düşünceye yaklaşımına bakmak, konuyu anlamamızda yardımcı olacaktır. Karakoç'un düşünce dünyasında veya şiirlerinde coğrafyanın ele alınışını incelemek, biraz da onun şiirinde medeniyet düşüncesinin izini sürmektir. Bu yönüyle şairin, şiirde düşünce veya mantığın yerine ilişkin değerlendirmelerine bakıldığında 'Şiir ve Mantık' başlıklı yazısında şunları dile getirir: 'Şair, düşünceyi, ya olağan dışı bir zekayla donarak, ya aptallaştırarak kullanır. Yani, anlam, yeni şiirde kendi öz fonksiyonunu yitirmiştir. Bir uyurgezerdir. Hafızasını kaybetmiştir belki. Şüphesiz şiir mantığı, düz yazı mantığı ile başlar; en az odur. Ama onunla yetinmez; onu, kendi yapısının gereği işlerle yükler... Büsbütün anlamsız şiir düşünülemez. Çünkü: şiir mantığı ne kadar değişik olursa olsun, genel mantıktan çıkmaz.'¹¹

Karakoç'un bu cümleleri, şiiri bir mantık işine indirmemekle beraber şiire düz yazıdan da üstün ve şiire mahsus bir mantık alanı işaret etmektedir. Bu yönüyle onun şiiri, düşüncesinde geliştirilen medeniyet tasavvurunun çeşitli cephelerden ve şiire mahsus bir dil ve mantıkla ortaya konulmasıyla şekillenir. Şiirindeki coğrafya-medeniyet ilişkisine bu çerçeveden bakmak doğru olacaktır.

⁹ Emel Kefeli, 'Coğrafya Merkezli Okuma', *Turkish Studies*, c.4, Kış 2009, s. 424

¹⁰ Emel Kefeli, a.g.m., s. 429

¹¹ Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları I – Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2007, s.82

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

II. Sezai Karakoç'un Biyografisinde Coğrafya

1933 yılında Diyarbakır-Ergani'de doğan Sezai Karakoç'un çocuk muhayyilesinin şekillenmesinde, şahsiyetini bulmasında kültürel ve edebî birikimini edinmesinde doğduğu ve çocukluğunu, gençliğini geçirdiği coğrafyanın önemli bir etkisi vardır. O, 1988 yılında hatırlarını yayınlamaya başladığında ilk hatıra yazısına, 'İnsanın kendini anlatması, şehirleri anlatmak, toplumu anlatmak, çağı anlatmak demek.'¹² cümleleriyle başlar. Bu başlangıçta biyografiyle şehrin/mekânın/coğrafyanın toplumla birleşerek değerlendirilmesi dikkati çeker. Nitekim şair, başka bazı şiirlerinde de gördüğümüz ve 'sen/siz-ben/biz' şeklinde ilerleyen, dünya görüşünü, medeniyet tasavvurunu en açık şekilde dile getirdiği şiirlerinden biri olan 'Kara Yılan' şiirinde, kendini tanıtırken doğduğu ve büyüdüğü coğrafyayı öne çıkartır:

Ben güneyli çocuk arkadaşım ben güneyli çocuk
Günahlarım kadar ömrüm vardır.
Ağarmıyan saçımı güneşe tutuyorum
Saçlarımı acının elinde unutuyorum
Parmaklarımdan süt içmeye çağırıyorum seni
Ben güneyli çocuk arkadaşım ben güneyli çocuk¹³

Karakoç kendini 'güneyli çocuk' diye nitelerken bir coğrafyayı ve bir coğrafyanın işaret ettiği 'kaderi' dile getirir. Şair, adeta bir coğrafyanın kucağında şekillenen hayatla gurur duymakta ve 'güneyli' olmasından dolayı farklı olduğunu vurgulamaktadır.

Şairin doğduğu bölge, birçok şiirinde dikkati çekerek belirttiği Mezopotamya'ya aittir. Karakoç, dünya medeniyetinin beşiği olarak buyarı görmektedir. Nitekim bu bölgede bulunan Ergani, coğrafi konumu, iklimi ve kültürel havasıyla Karakoç'a etki eder. 'Gül Muştusu'nda,

Dicleyle Fırat arasında
İpekten sedirlerinde Kur'an okunan
Açık pencerelerinden gül dolan
Güneşin beyaz köpüklerinde yanmış
Bir şehir bir eski kanatlar ülkesi¹⁴

¹² Sezai Karakoç, 'Hatıralar', *Diriliş*, nu: 1, 25 Temmuz 1988

¹³ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2000, s.44

¹⁴ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s.373

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

mısralarıyla anlatılan Ergani'nin tasvirinde maddi unsurlarla manevî unsurların birlikte ele alındığı görülür. Bu, coğrafyanın şair üzerinde taşıdığı etkinin çift yönlü olduğunun göstergesidir. Ayrıca, şiirlerinde gördüğümüz coğrafyanın metafizik derinliğinin, onun çocukluk dönemini geçirdiği Ergani'nin ve çevresinin halk tarafından metafizik algılar eşliğinde değerlendirilmesiyle de ilgili düşünülebilir. Hatıralarında Ergani'nin eteğinde kurulduğu dağdan bahsederken dile getirdiği, 'Mistik bir bağ vardır dağla aramızda. Arafat Dağı'nın, Tûr-i Sina'nın bir örneği gibidir kasabamızda.'¹⁵ şeklindeki cümleleri, Ergani'de coğrafya ile kurulan mistik bağı ortaya koyar. Ergani'nin eski bir medeniyet bölgesi olması, şehir ve çevresinde dinî bazı unsurların yer alması Karakoç'un coğrafya yardımıyla daha çocukluğunda medeniyet tarihine dikkat etmesini sağlamıştır. Karakoç'un gerek örnek verilen bu mısraları gerek çocukluğuna ait coğrafyayı söz konusu ettiği diğer şiirleri incelendiğinde şairin, coğrafyanın tabii unsurlarından ziyade taşıdığı kültürel ve manevî dokuyla ilgilendiği fark edilmektedir. Coğrafya, tabii dokusuyla, şairin gördüğü kültürel ve manevî iklimin bir uzantısı olarak düşünülmektedir.

Şair, hatıralarında çocukluğunun geçtiği coğrafyayı tasvir ederken tabiatın tabiiliğini bozmadığı, insanla iç içe bir tabiat hali dikkati çeker.¹⁶ 'Çocukluğunun Ergani'si, Karakoç'ta daha çok tatlı taraflarıyla, pembe tablolar halinde yaşar.'¹⁷

Çocukken çok gözledim samanyollarını
Yaz akreplerinin bile bakmadan edemedikleri samanyollarını
Kaç kez yedim doğu sabahlarının
Yaz aylarında çatlattığı narlarını narlarını¹⁸

Bu mısralarda coğrafyanın derin izlerini bulmak mümkündür. Şair, çocukluğuna ait bazı unsurları şiirine taşıırken bu unsurları coğrafya üzerinden seslendirmektedir. Ergani'nin coğrafyası, iklimi 'büyüleyici' bir atmosfer şeklinde anlatılırken bu coğrafya ve iklimin akrepleri bile etkilemesi, bu coğrafyanın şairin çocuk muhayyilesindeki önemli yerini göstermesi açısından önemlidir.

¹⁵ Sezai Karakoç, 'Hatıralar V: Doğduğum ve Doğmadığım Şehir: Ergani', *Diriliş*, nu:5, 22 Ağustos 1988

¹⁶ Sezai Karakoç'un çocukluğuyla ilgili hatıraları için bkz. Sezai Karakoç, 'HatıralarV-VII: Doğduğum ve Doğmadığım Şehir: Ergani', *Diriliş*, nu:5-7, 22 Ağustos-29 Ağustos-5 Eylül 1988

¹⁷ Turan Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998, s. 30

¹⁸ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s.187

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Ergani'nin onun üzerindeki etkisi sadece şiirlerinde değil, eserlerine verdiği isimlerde de görülür. Nitekim, Ergani yakınlarından bulunan ve halkın 'Makam' diye adlandırdığı bir yeri şair, *Makamda* adlı eserine isim olarak seçer. Yine çocukluğunun geçtiği coğrafyaya ait iki temel unsur olan Fırat ve Dicle nehirlerinin şairin şiirlerinde önemle yer aldığı görülmektedir. Çocukluğunun geçtiği coğrafyanın onun üzerindeki bir diğer etkisini şair hatırlarında şu şekilde dile getirir: 'Neslimin birçok mensubu gibi ben de birkaç yıkılmışlık içinden geliyorum. Önce devletimiz yıkılmış, yeni kurulan devlet henüz 10 yaşında. Yani devletin yıkılmışlığı yıllarının uzantısında doğumum. Yıkılmış ve yeniden doğmaya çalışan bir toplumun, bir kültürün, yıkılmış, yeniden yapılan bir şehrin (Ergani'nin) ve savaşın, siyasî, sosyal, ekonomik yıkıntıların içinde doğrulmaya çalışan bir ailenin ferdi olarak Zülküfül Dağı eteğindeki o küçük kasabada, Mayıs ayı başlarında bir gün dünyaya geldim. Giden kopa kopa gidiyordu. Bir kopuş, bir yıkılış izi bırakıyordu. Gelense, bir yabancı gibi geliyordu. Hızlı bir değişmeyi yaşadık.'¹⁹ Bu cümleler, şairin çocukluğunun geçtiği şehirde, ailede bir değişim dönemini yaşadığı, bunun da onun dünyasına büyük etkiler bıraktığı şeklinde okunabilir. Ergani'nin Karakoç üzerindeki etkisinin diğer bir ifadesini hatırlarında ailesinden bahsettiği kısımda görürüz. Şair burada ailesinden bahsetmeye geçmeden önce söylediği, 'Dicle'yle Fırat arasında yer almışken, iki ırmak hakkında da kültüründe pek bir etki ve iz duyurmayan, kara iklimini, bütün duyarlılığıyla ve adeta onunla övünerek yaşayan, suyun değerini, hele o yaz günlerinde ve dağındaki bahçelerinde, adeta ağaç rüyalarında destanlaştıran ve damlalarını altınla tartarcasına, özlem aynalarında görür gibi olan Ergani'yi, ucuna gelip dayanan çöl ya da çölden çok ova diyebileceğimiz büyük düzlüğü ve kuzeyine yaslanmış dağı, çeşmeleri ve bulutlarıyla baş başa bırakıp kendimize dönebilir miyim diye düşünüyorum.'²⁰ şeklindeki cümleler, şairin dünyasında çocukluğunu geçirdiği şehrin tuttuğu yeri göstermesinin yanında bu şehrin tasvirinde coğrafi unsurların öne çıkartılmasını göstermesiyle de önemlidir.²¹

Sezai Karakoç'un biyografisinde yer alan ikinci önemli coğrafi durak Maraş'tır. Türk edebiyatında özellikle Cumhuriyet döneminde birçok isme kaynaklık eden Maraş, şairin ortaokul yıllarını

¹⁹ Sezai Karakoç, 'Hatıralar III-IV: Dört Yıkılmışlık İçinden', *Diriliş*, nu:3-4, 8 Ağustos-15 Ağustos 1988

²⁰ Sezai Karakoç, 'Hatıralar: VIII: Kimlik ve Aile', *Diriliş*, nu:8, 12 Eylül 1988

²¹ Sezai Karakoç'un özellikle çocukluk yıllarıyla ilgili olarak coğrafya-biyografi ilişkisini burada söz konusu edilen çerçevede 'Yaz' şiirinde de önemli oranda görmek mümkündür. Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s.147-149

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

geçirdiği dönemde içine kapalı küçük bir vilayet olmasına rağmen kültür ve edebiyat hayatı canlıdır. Maraş, Karakoç'un hatırlarında dile getirdiği üzere adeta şairin bir tohum halinde duran muhayyilesini açtıran yerdir: 'Maraş, çocuk yüreğimin ateş aldığı yer. Belki ondan önce rüya alemi gibi bir iç dünyanın sahibiydim. Derinliğe aday bir dünya. Bu, Maraş'ta alev aldı denebilir... Maraş'ın kurtuluş hikâyesi, adeta, her an canlı bir hatıra olarak hüznü dolu gönlümüze bir avuç umut ve hareket tohumu saçan bir ilâhî lütuf rüzgarı oluyordu.'²² Karakoç, bir ortaokul öğrencisi olarak, Maraş'ın maneviyatla kahramanlığın yoğrulduğu ikliminde önemli intibalar edinir. Buradaki havanın şairin üzerinde önemli izler bıraktığını, sonraki düşünce hayatında Maraş'ın izlerini takip ederek bulmak mümkündür.

Karakoç, Maraş yıllarının ardından Gaziantep'te liseyi okur. Bu yıllarda coğrafyadan ziyade kültürel ortamın şair üzerinde etkili olduğu görülür. Şair, ilk ciddi okumalarını, yazı denemelerini, Batı düşüncesine ve edebiyatına ait okumaları bu dönemde yapar. Nitekim lisenin ardından Kasım 1950'de kayıt yaptırdığı Ankara'daki 'Mekteb-i Mülkiye'de'²³ de benzer bir durum söz konusu olur. Ankara'da da coğrafyadan ziyade kültürel doku etkilidir. Özellikle mülkiye etrafında gelişen yeni şiirde Karakoç'un da öne çıktığı görülür. Şair, Ankara'yı tabiatıyla, coğrafi unsurları veya coğrafyasının temsil ettiği medeniyet unsurlarıyla söz konusu etmez. Ankara, onun fikir dünyası açısından bir serpilme ve şekillenme dönemini işaret eder. Demokrat Parti dönemi olmakla beraber, 1950'lerin 'cumhuriyet heyecanının' had safhada olduğu Ankara'nın özellikle fikrî gelişim ve buna bağlı gözlem noktasında şair üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

Ankara'nın ardından şairin biyografisinde en etkili coğrafya parçası diyebileceğimiz İstanbul dönemi başlar. Karakoç, Yahya Kemal'in İstanbul'la ilgisini anlatırken 'Onun için İstanbul her şeydi. Yani dünyası hatta ukbası bile İstanbul'dur.'²⁴ değerlendirmesini yapar. Şairin Yahya Kemal için dile getirdiği bu düşünceleri, büyük oranda, kendisi için de düşünmek mümkündür. Onun gerek şiirinde gerek fikrî yazılarında İstanbul'un tuttuğu yer düşünlülüğünde İstanbul'un şairin dünyasında vazgeçilmez değerinde olduğu görülmektedir. Karakoç için İstanbul, temsil ettiği medeniyetle önemlidir. İstanbul'un şairin şiirine nasıl aksettiğini, düşünce dünyasında nasıl bir yer tuttuğunu aşağıda ele alacağız. Ancak burada şu husus belirtilmelidir ki Karakoç, İstanbul'un tabii dokusunu coğrafyasıyla beraber değerlendirir. O İstanbul'u adeta bir metin gibi

²² Sezai Karakoç, 'Hatıralar:XXVIII:Maraş', *Diriliş*, nu:28, 30 Ocak 1989

²³ Turan Karataş, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, s. 49

²⁴ Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu I*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 24

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

düşünerek onda hemen her yazısında vurguladığı ‘diriliş’ düşüncesinin ve ‘hakikat medeniyetinin’ yansımalarını arar. Coğrafya üzerinde en çok durduğu *Alinyazısı Saati*’nde dile getirdiği;

İstanbul’dur bu otuz yıl kana kana yaşadığım
Taşlarına adeta resmim işledi
Ben İstanbul’da dağıldım zerre zerre
İstanbul damla damla içimde birikti.²⁵

şeklindeki mısralar, şairin İstanbul ile kurduğu ‘ilişkinin’ en açık ifadesi olarak görülebilir. Karakoç, görevleri dolayısıyla İstanbul dışında zaman zaman bulunsa da onun hayatına yön veren, düşüncesi için adeta bir laboratuvar fonksiyonu gören mekânın İstanbul olduğunu söylemek mümkündür.

III. Düşüncede ve Şiirde Coğrafya

Sezai Karakoç’un coğrafyayı şiirinde inşa ediş biçimini anlamak için onun coğrafyayı ele aldığı noktayı öncelikli olarak incelemek gereklidir. Karakoç, coğrafyayı dirilişin, dolayısıyla medeniyetin bir meselesi olarak düşünmektedir. Onun şiirini şayet Rifaterre’nin semiyotik okumasına tabi tutarsak matrisinin ‘diriliş’ olduğunu, bu ‘diriliş’ düşüncesinin varyantlar halinde çoğalarak Sezai Karakoç’un düşünce ve şiir dünyasını meydana getirdiğini söyleyebiliriz. Karakoç’un şiirine coğrafya merkezli bakıldığında şöyle bir varsayımda bulunulabilir: İstanbul, Şam, Bağdat gibi şehirler bir coğrafi örtü olarak yer almakta, bu örtü kaldırıldığında ‘hakikat medeniyeti’ ortaya çıkmaktadır. ‘Hakikat medeniyetine’ ait örtü kaldırıldığında ise maneviyat, maneviyatın merkezine doğru gidildiğinde de ‘diriliş’ belirmektedir. Dolayısıyla Karakoç’un şiirindeki bu genelden öze gidiş sürecinde coğrafya, dirilişin ve hakikat medeniyetinin tecelli alanı olarak öne çıkar.

Karakoç, biyografik tecrübesinde çok fazla coğrafyayı gezmiş, çok fazla coğrafya üzerinde gözlemlerde bulunmuş değildir. Yukarıda ifade edildiği gibi 4-5 ana durak onun biyografisinin coğrafyasını teşkil eder. Düşüncesindeki coğrafya ise adeta bu dar biyografik coğrafyaya isyan edercesine alabildiğine geniştir. Karakoç’un şiirine esas olarak aldığı coğrafya İslam medeniyetinin bir dönem hâkim olduğu, derin izler bıraktığı alandır. Şairin bu coğrafyayı ele alışı, bir yandan bu ‘dünyanın’ meselelerini dile getirmek amacına yönelikken bir yandan da bu ‘dünyada’ bir ‘dirilişin’ yeninden yaşanabileceği inancına yöneliktir. Karakoç, her

²⁵ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 658

ne kadar 'diriliş' kaynak olarak Anadolu'yu alsada bölünmüş bir coğrafyayı kabul etmez.

Karakoç'un coğrafyaya ilgisinden başlayacak olursak, şairin şu değerlendirmeleri onun coğrafya üzerinde düşündüğünün göstergesidir: 'Coğrafyada bir bütünlük ilkesi vardır. Yani sınırların tabi olması gereklidir. Bir ülkenin emniyeti için, en azından, sınırların belli büyük engellerle çevrili olması lâzımdır... Mevcut ülkemiz dediğimiz zaman, bugün sınırları içinde kalan coğrafya, bir kere bizim için sun'i bölünme göstermiş bir coğrafyadır... Suriye ve Irak sun'i olarak bizden ayrılmıştır. Öyle bir coğrafyamız vardır ki, dağlar, ovalar denize doğru giderken, Suriye ve Irak Türkiye ile bütünleşmektedir. Coğrafi şartlar, bize, artık bu sınırları tartışma gününün geldiğini gösterdiği gibi, tarih de, tarihî şartlar da bizi bu noktaya doğru zorlamaktadır. Çünkü, dediğimiz gibi, ülkemiz bugünkü ülkemizden ibaret değildir. Çok daha geniştir ve o geniş ülkede yaşayan bir millet vardır. Bu millet, bir medeniyetin, İslam medeniyetinin toplumdur.'²⁶

Karakoç'un bir konferansında dile getirdiği bu düşünceler, onun coğrafyayı hangi cepheden gördüğünü de ortaya koymaktadır. 'Ülkemiz bugünkü ülkemizden ibaret değildir.' şeklindeki değerlendirme, şairin konuya bir medeniyet perspektifinden baktığını ve XX. yüzyılda yaşanan siyasal değişimler sonucu bölünmeleri sun'i gördüğünü ifade etmektedir. Şair, coğrafyayı 'bir' gördüğü gibi, milleti de 'bir' görmektedir. Karakoç'a göre dağılan bu 'bir'i, yaşanacak 'diriliş' yeniden tesis edecektir. Ona göre, coğrafyanın unsurları da, dağlar, nehirler, denizler, bu 'bir'liğe işaret etmektedir. Karakoç'un gerek buradaki değerlendirmelerinde gerekse şiirlerinde coğrafyayı neden tabii unsurlarıyla değil de medeniyet perspektifinden ele aldığını ise aynı konferansında dile getirdiği, '... bir toplumun, bir ülkenin veya bir milletin hayatına baktığımız zaman, onu, mutlaka medeniyet perspektifinden görmeliyiz.'²⁷ şeklindeki değerlendirmesinde bulmak mümkündür. Bu sebeple onda 'coğrafya' derken tabii unsurlardan ziyade, bu coğrafya üzerinde var olan medeniyetin kast edildiği hatırdadır tutulmalıdır. Onun gerek düşüncesinde gerekse düşüncesinin yansıması şiirinde coğrafyanın bütünlüğüne vurgu yapması, bu coğrafyada hâkim olan medeniyetin birliğine olan inancı dolayısıyla. O, birçok yazısında ve şiirinde Anadolu ile diğer İslam şehirlerini beraber sayar. Şair, 'Şehirlerim' başlıklı şiirinde, bir bütünlük içerisinde Anadolu dışında kalan diğer İslam şehirleriyle Anadolu'da 'şehirlerim' dediği yerlerle bağlantı kurar:

²⁶ Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu I*, s.69-70

²⁷ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 34

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Gördüm Diyarbekir'i Konya'yı Bursa'yı İstanbul'u
Görmediğim şehirlere karşılık
Şiraz İsfahan Semerkant
Basra Bağdat Şam kaybolmuş ve karanlık²⁸

Karakoç, coğrafyayı İslam medeniyeti çerçevesinde bir bütün olarak görür. Elbette şiirinde bu medeniyetin tarihinde tuttıkları yer sebebiyle öne çıkan şehirler vardır. Ancak onda siyasal sınırların ötesinde medeniyet eksenli bir coğrafya algısı söz konusudur. Nitekim aynı şiirinde dile getirdiği,

Kentler benim kırılmış
Kollarım ve kanatlarım²⁹

şeklindeki mısralar özelde şehir, genelde coğrafyayla kurduğu ilişkiyi ortaya koyar. Yine *Alınyazısı Saati*'nde yer alan şu mısralar, onun bütün düşünce dünyasının, edebî şahsiyetinin esasını teşkil eden 'diriliş' düşüncesinde coğrafyaya/şehre önemli bir yer verdiğini göstermektedir:

Bütün sır İstanbul-Bağdat-Şam çizgisinde mi
Ya iki üçgen söz konusu biri dar biri geniş
Darını iç üçgeni söyledim. Geniş
Ya da dış üçgene gelince
Afrika'dan Malezya'ya gider ta.
Ve orta daire kahire-İslamabat-Mekke...
Dokuz şehir kurtulsun
Kurtulacaktır Müslümanlar
İnsanlık kurtulacaktır,
Diriliş fikri gitmelidir bu dokuz şehre akırmak gibi³⁰

Karakoç'un saydığı 'dokuz şehir', İslam medeniyetinin en önemli mekânlarıdır. İslam medeniyetine yeniden var olma gerçeğini yaşatacak 'diriliş', bu şehirlerin taşıdığı metafizik derinlikli medeniyet zenginliğiyle mümkün olacaktır. Şair, 'diriliş'i kademe kademe ilerletmekte ve bunu 'daireler'le ortaya koymaktadır. Şüphesiz merkezdeki daire, 'İslam'ın üç atlısı' olan İstanbul-Bağdat-Şam'dır. Nitekim şairin 'bütün sırrı' bu çizgide görmesi, hem bu üç şehrin

²⁸ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 616

²⁹ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 617

³⁰ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 674-675

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

önemini ortaya koymakta hem de Karakoç'un düşüncesini geliştirdiği, şiirini kurduğu coğrafyanın genişliğini göstermektedir.

Sezai Karakoç, Asya'dan Afrika'ya, Avrupa'ya dünyanın hemen her coğrafyasına, bu coğrafyaların temsil ettikleri medeniyet bağlamında değinir. Ancak özellikle bu değinilerin Ortadoğu ve Anadolu çerçevesinde toplandığı görülür. Biz de bu doğrultuda konuyu, 'Bir Bütün Olarak Anadolu', 'Genel Olarak Ortadoğu ve Kudüs', 'Mahşerin Üç Atlısı: İstanbul-Şam Bağdat', 'Batı Coğrafyası', 'Uzakdoğu Coğrafyası' ve 'Afrika' şeklinde altı ayrı alt başlık halinde inceleyeceğiz.

III.1. Dirilişin Kaynağı Olarak Anadolu

Sezai Karakoç, 'diriliş'in mekânı olarak Anadolu'yu görür. Anadolu bir coğrafyanın adı olarak tabii unsurlarıyla yer yer söz konusu edilse de daha ziyade bu coğrafyanın tarihî birikimi ve insan unsuru üzerinde durularak şiire taşınır. Karakoç, *Günlük Yazılar*'ında yer alan 'Anadolu'yu Dinlemek'³¹ ve 'Anadolu ve Zaman I, II, III, IV'³² başlıklı yazılarında ve *Dirilişin Çevresinde* kitabına aldığı 'Anadolu Tebessümü'³³ başlıklı yazısında Anadolu'nun 'Diriliş'te tuttuğu ve tutacağı yeri çeşitli cephelerden söz konusu eder. Şair, 'Anadolu'yu Dinlemek' başlıklı yazısına, 'Kulağımızı Anadolu toprağına dayayalım, bir Anadolu'nun göğsüne bastıralım: Bu toprağın derinliklerinde hangi ses var, bu insanın kalbi ne diyor?'³⁴ cümleleriyle başlar. Devam eden cümlelerde ise Anadolu'nun coğrafi unsurlarını 'anlamaya' çağırır: 'Soralım: Başı metafizik bulutlarla kaplı, büyüklüğü 'Mutlak'm' büyüklüğüne detay, Ağrı ne diyor? Türkiye'nin ruhu Sakarya ne diyor, yüreği Kızılırmak ne diyor, bileği Fırat ne diyor, kafası Dicle ne diyor?' Bu cümlelerde Karakoç'un Anadolu'yu bir insana benzettiği ve bu insanı da Anadolu'nun coğrafi unsurları üzerinden tanımladığı görülür. Ancak hemen devamında dile getirilen 'Anadolu'yu dinlemek, tabiatüstüne çıkmaktır.' şeklindeki değerlendirme, şairin coğrafi unsuru metafizik düşünceye dayalı bir medeniyet tasavvurunu ortaya koymak için araç olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Bu 'araç' olarak kullanma, coğrafi unsura önem vermeme değil, aksine verilen bir önemin göstergesi olarak yer alır.

Anadolu'nun coğrafi unsurlarının kişileştirilerek anlatılmasını 'Anadolu Tebessümü' başlıklı yazıda da bulmak

³¹ Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar I-Farklar-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1986, s. 7-8

³² Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar II-Sütun-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 473-481

³³ Sezai Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2000, s. 149-150

³⁴ Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar I-Farklar-*, s.7

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

mümkündür. ‘Bütün haritasıyla Anadolu gülümseyen bir yüzdür.’³⁵ diyen Karakoç, Fırat nehrini ‘bir yayla efesine’ benzeterek bu nehrin ‘Anadolu’nun bileği’ olduğunu ifade eder. Şair devamla, Dicle’yi Anadolu’nun zekâsı, Kızılırmak’ı ‘Anadolu’nun ahlakı’, Sakarya’yı ‘Anadolu’nun ruhu’ olarak niteler. Ona göre Fırat ve Dicle’nin birleşimi Fuzuli ve Nef’i’yi getirirken Kızılırmak’ı Hacı Bayram-ı Veli’yi, Sakarya’sı Yunus Emre’yi getiren Anadolu, ‘suları, toprağı, kuşu, atı ve insanıyla daima taze kalan bir medeniyet türküsü, tebessüm eden edebî bir barış senfonisidir.’³⁶ Karakoç, bu değerlendirmelerinde de coğrafya üzerinden metafiziğe dayalı bir medeniyet tasavvurunu dile getirmektedir. Burada dikkat çekici nokta, Anadolu’nun zenginliğinin coğrafyayla bütünleştirilerek anlatmasıdır ki bu, şairin Anadolu’yu bir ‘medeniyet ve diriliş’ unsuru olarak tanımlarken veya Anadolu’nun bu yönde çerçevesini çizirken ilk başvurulan unsurlardan birini coğrafya olarak gördüğünü ortaya koyar. Şairin coğrafyadan hareketle temellendirdiği bu düşüncelerinin *Taha’nın Kitabı*’nda şu şekilde şiire taşındığı görülür.

Kudüs’ü Mekke’ye taşıyacak bir deve bulsam
Dicle’de savursam onu Fırat’ta yıkasam
Kızılırmak toprağından kına sürsem saçlarına
Sakarya’yı zincir gibi şıkırdatsam
Bardak bardak sunsam Porsuk’u Kevser gibi
Refref gibi uçuracak zezem sunsam³⁷

Şiir, Anadolu’yu genel İslam coğrafyasının ve maneviyatının bir parçası olarak değerlendirmekte ve bir ‘oluşun’ unsurlarından saymaktadır.

Karakoç’un Anadolu karşısında adeta murakabe tavrı diyebileceğimiz yaklaşımını ‘Anadolu ve Zaman’ başlıklı yazısında da bulmak mümkündür. Şair, burada eşya ve coğrafya karşısında yaşadığı murakabeyle ikinci bir zamanın bütünlüğünü ve farklılığını dile getirme gayretindedir: ‘Ankara’yı geçtikten sonra bir ormanın içine düşersiniz Anadolu’ya doğru. Ağaçsız bir orman. Düz ovalardan ve yaşlı dağ kıvrımlarından, güneşin ışıta ışıta beyazlattığı kıraçlardan, kurumuş nehir yataklarından doğan, mücerret ve her parçası ayrılmaz bir şekilde bütüne eklenmiş bir (zaman)la karşı karşıya, yüz yüze gelirsiniz Anadolu’nun doğusunda. Bu (zaman), artık ne İstanbul’un otomobil akıntısında boşanan bir bozuk para kesesini andıran

³⁵ Sezai Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, s. 149

³⁶ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 150

³⁷ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 307

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

zamandır, ne de Ankara'nın mekanik ve bürokratik zamanı. Anadolu zamanında, denebilirse, mistik bir bürokrasi hüküm sürmektedir. Anadolu zamanında, ehramların düz yüzünü andıran bir yaygınlığa karşılık taş ağırlığı, ehram kıymıdanmazlığı vardır.³⁸ Tanpınar'ın Bursa'yı anlatırken dile getirdiği 'ikinci zaman'³⁹ yaklaşımına paralel bu yaklaşımda, coğrafyanın ve eşyanın ötesinin irdelenmesi tavrı saklıdır. Karakoç'un dile getirdiği bu zaman, 'duyulan/hissedilen bir zaman'dır. Bu zamanın Anadolu'nun özellikle doğu tarafında duyulması/hissedilmesi ise şairin yukarıda da dile getirilen medeniyet tasavvuruna ilişkindir. Şair, Anadolu'nun batısına ne düşünce yazılarında ne şiirlerinde fazlaca yer verir. Bunun, Anadolu'nun doğusunda Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin, dolayısıyla medeniyetinin izlerinin fazla olmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Çünkü Karakoç'a göre Anadolu, ancak söz konusu bu medeniyet unsurlarını içermesiyle kıymet kazanmaktadır: 'Höyüklerden, Selçuk medreselerinden, Osmanlı köprü ve camilerinden tüten bir aydınlık olmasa, birdenbire ilk çağlara düşebilirsiniz bu mücerret ormanda.'⁴⁰ diyen şair, Anadolu'yu ilk çağların 'bize ait olmayan' bir toprak parçası olmaktan çıkarmanın Selçuklu ve Osmanlı'nın getirdiği medeniyet izleri olduğu inancındadır. Ayrıca şairin biyografik tecrübesinde Anadolu'nun batısının fazlaca yer tutmamasının da bunda etkili olduğu düşünülebilir. Bir varsayımda bulunulacak olursak Karakoç, şayet bir batı Anadolu şehrinde doğup büyümüş olsaydı, Batı Anadolu bir şekilde eserine yansyacaktı. Bunun olmaması, coğrafyanın edebiyatla taşıdığı yakın ilişkinin bir yansıması olarak da düşünülebilir. Batı Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı eserlerinin fazlaca olmaması, bugünün batı Anadolu'sunu ise 'bir katedral saatinin gölgesinin kaplamış'⁴¹ olması, Karakoç'un Anadolu'nun daha ziyade doğu tarafı üzerinde durmasına sebep olmuştur. Nitekim unutulmamıdır ki o, 'güneyli çocuktur.'

Sezai Karakoç, Anadolu'ya ilişkin dile getirdiği bütün bu 'zenginlikleri' Anadolu'nun taşıdığı 'diriliş' potansiyelinin büyüklüğünü vurgulamak maksadıyla söz konusu eder. O, Anadolu'nun kendi bünyesinden yeni bir 'kurulum' gerçekleştirdiği inancındadır. 'Artık yeni bir döneme giriyoruz, düşünce alanında: Anadolu'nun uyanması dönemine.'⁴² diyen şair, Anadolu'nun 'kendini kurduğunu' dile getirir. Karakoç'a göre bu 'kurulum', 'Fatihlerin, Yavuzların, Mevlana'nın, Yunus Emre'nin, Fuzuli'nin, Şeyh Galib'in,

³⁸ Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar II-Sütun-*, s. 473

³⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 108-109

⁴⁰ Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar II-Sütun-*, s.473-474

⁴¹ Sezai Karakoç, a.g.e.,s. 475

⁴² Sezai Karakoç, a.g.e.,s. 194

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Itri'nin ve Dede Efendi'nin, Hak yoluna adanmış kılıçların ve kalemlerin erenlerin ve erlerin nesli(nin) gel(mesiyle)' gerçekleşecektir.⁴³

Şairin Anadolu'ya bakışına dikkat edildiğinde Anadolu'yu 'diriliş'e bir mekân olarak gördüğünden dolayı önemseydiği anlaşılmaktadır. Karakoç, Anadolu'nun bu kaynak olma halini, coğrafya ve tarih olmak üzere iki temel unsura dayandırmakta ve bu iki unsur üzerinden medeniyet meselesini dile getirmektedir. Onda coğrafya ile tarih birleşmekte ve medeniyet şeklinde bir görünüm kazanmaktadır. Bu yaklaşımların ayrıca coğrafya karşısında metafizik bir tavrı gösterdiğini söylemek de mümkündür.

Karakoç'un düşüncesindeki bu Anadolu algısının şiirine de aynen aksettği görülür. Onun şiirinde Anadolu, yukarıda örnekleri verildiği üzere bir insan gibi düşünülmemekte ve Anadolu'ya ait coğrafi unsurlar bu insanın uzuvları şeklinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda özellikle Dicle ve Fırat'ın öne çıktığı görülür. Karakoç'un 'diriliş nesli'nin temsilcisi olarak anlattığı Taha, 'Dicle'yi eme eme' değişir ve diriliş eri haline gelir:

Taha'daki değişme böyle oldu
Emdi emdi de Dicle'yi
Bir çocuk nasıl emerse annedeki memeyi
Bütün bunlar iyi idi⁴⁴

Dicle, Taha'ya, dolayısıyla 'diriliş'e, şahsiyetini bulma yönünde çok önemli bir kaynak vazifesi görmektedir. Yine Dicle'nin anneye benzetilmesi, annenin doğurgan/kaynak olma özelliğiyle bağlantılı düşünüldüğünde şairin Dicle'yi de bir doğuşun mekânı olarak şiirine taşıdığı anlaşılır. Dicle'nin bu şekildeki kullanımını *Alınyazısı Saati*'nin ikinci şiirinde de görürüz. Şair burada Dicle'yi Bağdat'ı doğuran kaynak olarak öne çıkartır. Fırat ise, Dicle ağırlığında ele alınmaz. Ele alındığı yerlerde ise Dicle'yle beraber değerlendirilir ve ikisinin birlikteliğiyle gerçekleşecek 'diriliş' söz konusu edilir.

Sezai Karakoç, Dicle ve Fırat'ın dışında Anadolu'nun, özellikle doğu ve güney Anadolu'nun öne çıkan, hemen her dağ ve nehrini şiirine taşır. Makale hacminin gerektirdiği şartlar sebebiyle örnekleri verilmeyen diğer coğrafi unsurlar da aynen Dicle ve Fırat'ta olduğu metafizik bir yaklaşımla ele alınır ve kişileştirilerek adeta

⁴³ Sezai Karakoç, a.g.e.,s. 538

⁴⁴ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 299

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Anadolu'nun 'diriliş' için bünyesinde taşıdığına inanılan insan faktörünün göstergesi olarak dile getirilir.

III.2. Medeniyetin Beşiği Ortadoğu ve Kudüs

Sezai Karakoç, Ortadoğu'yu medeniyetin kaynağı olarak görmekte, dünya üzerinde meydana gelen bütün medeniyet oluşumlarının Ortadoğu'dan çıktığını düşünmektedir. Karakoç'un değerlendirmeleri çerçevesinde 'medeniyet beşiği' olarak Ortadoğu, Yunan medeniyetinden Roma medeniyetine birçok medeniyete kaynaklık etmiş; ancak buradan çıkan medeniyet anlayışları daha sonraki dönemlerde güç ve gösteriş endeksli bir hal aldığından Ortadoğu'nun özünü yabancılaşmıştır. Ortadoğu, İslam medeniyeti sayesinde özünü bulmuştur. Ancak son yüzyılda yaşanan değişim ve dönüşümler bu 'medeniyet beşiği'nin gözden düşmesine sebep olmuş, 'sun'i' parçalanmalar yaşanmıştır. Şaire göre insanlığın yaşayacağı 'diriliş'te Ortadoğu, Anadolu'yla beraber çok önemli bir merkez olacaktır. Burada şu husus belirtilmelidir ki Sezai Karakoç, Ortadoğu'yu ele alırken Anadolu'ya değindiği yerlerden daha fazla olarak siyasî değerlendirmeler ortaya koyar. Hususen İslam ülkelerinin tesis etmesi gereken birlik bağlamında Ortadoğu'nun siyasî konumu üzerinde değerlendirmeler yapılır. Bu değerlendirmelerin bir yönü hep medeniyet meselesine dayanır.

'Bütün medeniyetinin temellerini borçlu olduğu Ortadoğu'yu yıkmaya çalıştığı takdirde insanlık, kendi mezarını kazmış duruma düşmüş olmuyor mu?'⁴⁵ diye soran Karakoç, Ortadoğu'da yaşanan savaşların insanın sadece o gününü değil, yüzyılları alan bir medeniyet tarihini de ilgilendirdiği kanaatindedir. Karakoç'a göre 'Ortadoğu'nun yazgısını aydınlatmanın ve karadan aka çevirmenin yolu sadece bir takım siyasî manevralar ve bazı askerî hareketlerden geçmiyor; asıl kültür ve medeniyet konusunda kendini yeniden yakalama, kendine gelme ve dönme, yeni baştan kültür ve kişilik iç hesaplaşmasına girişme kanalından geç(mektedir).'⁴⁶ 'Var olmak, mesajı olmaktır.' diyen şair, toplumların tesis ettikleri medeniyetleriyle mesajlarını ortaya koyduklarını, böylece bir 'varlık' gerçekleştirdiklerini, dolayısıyla Ortadoğu'da da bir 'varlık' olacaksa bunun ancak kültür ve medeniyet alanında gerçekleştirilecek değişimlerle mümkün hale geleceğine inanmaktadır. Bunun gerçekleşmesinin zor olmadığına inanan şair, 'Ölmeyen Medeniyet' başlıklı yazısında, 'Ne medeniyet öldü ne de millet Ortadoğu'da. Sadece İslam ülkesi, Birinci Cihan harbinin şokundan henüz kurtulamadı. Ama medeniyetimiz de milletimiz de birkaç kere olduğu

⁴⁵ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham IV*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1986, s. 8

⁴⁶ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 10

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

gibi içinde yeniden ayağa kalkmanın, yeni dirilmenin maya ve tohumlarını taşıyor.⁴⁷ diyerek Ortadoğu'da yaşanan sürecin geçici olduğunu, insanlığın yeniden Ortadoğu kaynaklı bir 'diriliş' yaşayacağını dile getirir. Ona göre Ortadoğu'da yaşanacak 'diriliş' ancak Müslümanlar gerçekleştirdiği takdirde gerçekçi bir 'diriliş' olacaktır. 'Ortadoğu'nun yerli devletini yalnız Müslümanlar kurmuştur ve ancak yine Müslümanlık ideali etrafında toplanalar kurabilir. Çünkü, Ortadoğu'nun bütün ırklarının ortak dini, kültür ve hatırası İslam'dır'⁴⁸ diyen şair, Ortadoğu'da yaşanan problemlerin çözümünün de Müslümanlar eliyle olacağı fikrindedir. Bu noktada, İslam birliği üzerinde de duran Karakoç, Müslümanların bir birlik tesis ederek bu sıkıntıların üstesinden gelebileceği inancındadır.⁴⁹ Karakoç, Türk insanının, aydınının Ortadoğu'yla ilgilenmek, bu coğrafyayla bağlantı kurmak zorunluluğu olduğunu vurgulayarak 'Biz, Ortadoğu'dan, Ortadoğu'daki halklardan, İslam milletinin parçalarından soyutlanmayız.'⁵⁰ der ve yeniden var olma iddiasını güdecek medeniyetin mutlaka Ortadoğu'yu hesaba katarak bunu gerçekleştirebileceğini söyler.

Karakoç'un Ortadoğu'ya bakışı, 'kaynak' düşüncesi ve 'ümit' duygusu etrafında şekillenir. Şair, Anadolu'ya ilişkin olarak örnekleri verilen değerlendirmelerinde taşıdığı 'ümit'i Ortadoğu'ya yönelik değerlendirmelerinde de ortaya koyar. 'Bir medeniyet ocağı' dediği Ortadoğu, ona göre, 'yeni bir deneyiş ve arayış dönemine girmiş bulunuyor: Ortadoğu kendi insanını arıyor. Tarihin en eski oturma yeri olan Ortadoğu, yeni keşfedilmiş bir kara parçası gibi insanımı bekl(emektedir).'⁵¹ Nitekim aşağıda ele alınacağı üzere şairin İslam'ın 'diriliş'ini gerçekleştirecek üç 'atlı' olarak gördüğü şehirden ikisi Ortadoğu'dadır. Karakoç, Ortadoğu'yu Anadolu'dan bağımsız düşünmez. Dicle ve Fırat'ın Anadolu ile Ortadoğu'yu birbirine taşıdığı ve kuvvetli bir birlikteliği tesis ettiği inancındadır. Ortadoğu'da yaşanan savaşlar ve savaşların sebep olduğu dramlara değinirken de konuyu hep 'birlik ve diriliş'e bağlar. Ona göre bu dramları bitirecek olan da gerçekleşecek 'diriliş'tir.

Ortadoğu'yu bir siyasî ve medeniyet coğrafyası olarak düşünce yazılarında genişçe söz konusu eden Karakoç, şiirlerinde ise

⁴⁷ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 24

⁴⁸ Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar II-Sütun-*, s. 388

⁴⁹ Çalışmamızla doğrudan ilgili olmadığı için şairin bu konudaki yaklaşımlarına geniş yer vermiyoruz. Ancak şairin bu konudaki düşünceleri için bkz. Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham IV*, s. 12, 16, 28; *Günlük Yazılar I -Farklar-*, s. 35; *Günlük Yazılar II-Sütun-*, s. 104

⁵⁰ Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu I-Ülkemizin Geleceği-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2008, s.88

⁵¹ Sezai Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2000, s. 76

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Ortadoğu'nun yaşadığı drama, siyasî meselelere eğilmekle beraber, hem bu dramı hem 'diriliş' beklentisini belli şehirleri öne çıkartarak yapar.

Karakoç, Ortadoğu insanının diğer bölge insanlarından belli noktalarda farklılık gösterdiği inancındadır. 'Gökle Yer Arasında İnsanın Anlamı' başlıklı yazısında, Ortadoğu'da kurulan medeniyetlerden 'Dicle-Fırat medeniyetleri' diye söz eden şair, bir yandan medeniyeti tanımlamada coğrafyaya verdiği önemi ortaya koyarken bir yandan da 'Mezopotamyalı, yani Babilli, Uurlu insan, gökyüzünde yaşıyordu. Dicle Fırat nehirlerinin arasında muhteşem yaz gecelerinin yer yakınlığı, yıldızlarla dolu bir gökyüzü, adeta gökyüzüne atlastan bir kumaş gibi serilmiş samanyolu, onun ruhunu ilhamlarla dolduruyordu.'⁵² değerlendirmesini yaparak Ortadoğu'da coğrafyanın insana sunduğu imkân ve zenginliğe vurgu yapar.

Sezai Karakoç, Ortadoğu'da dört bölgeyi öne çıkartır: Şam, Bağdat, Kudüs, Mekke-Medine. Şam ve Bağdat ayrı ele alınacağından bu başlık altında Kudüs ve Mekke-Medine üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Kudüs, insanlık tarihinin en eski şehirlerinden ve medeniyet merkezlerinden biri olarak birçok bakımdan önemlidir. Karakoç, Kudüs'ü İslam medeniyet dairesinin çok önemli bir parçası olarak düşünmektedir. O Kudüs'ün sadece İslam medeniyeti açısından önemi üzerinde durmaz; siyasî ve jeopolitik önemi üzerinde de durur. 'Kudüs Acısı' başlıklı yazısında, Kudüs'ün içinde bulunduğu durumu, 'Peygamberler şehri, ikinci kible şehri, Mescid-i Aksa ve Kubbetüssahra şehri, Miracın ikinci durağı kutlu Kudüs şehri tutsaktır.' cümleleriyle anlattıktan sonra, Kudüs'ün öneminin yalnız bu dinî geçmişinden kaynaklanmadığını, 'Kudüs'ün önemi yalnız dini ve manevî değildir. Aynı zamanda jeopolitik bakımdan da Ortadoğu'nun hâkim tepelerinden biridir Kudüs. Ona hâkim olan, Ortadoğu'nun kalbine oturmuş, en nazik yerden içine doğru girmeye başlamış demektir.'⁵³ şeklinde ifade eder. Şiirlerine bakıldığında Karakoç'un daha ziyade medeniyet cephesinden Kudüs'ü şiirine taşıdığı görülür. Siyasî durumu ise medeniyet noktasında taşıdığı anlam ve değerle irtibatlı olarak söz konusu edilir.

Alınyazısı Saati'nin ilk şiirinde,

Ve Kudüs şehri. Gökte yapılp yere indirilen şehir.
Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri.⁵⁴

⁵² Sezai Karakoç, *Ruhun Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 75-76

⁵³ Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar II-Sütun-*, s. 385

⁵⁴ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 627

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

mırsralarıyla ilahî bir şehir olarak takdim edilen Kudüs, devamla İslam medeniyetinin canlı bir vitrini iken bu ‘canının’ alınmasıyla söz konusu edilir. Şair, Kudüs’ün içinde bulunduğu durumun ‘kalbine bir ağırlık’ biçiminde çöktüğünü ve bu haliyle Kudüs’ün kendisine bir şeyler söylediğini ifade eder. Karakoç, Kudüs’ün önce tarih içerisindeki kutsal yerine değinir ve onun ‘Tanrı şehri’ olduğu dönemleri anlatır. Ardından şehrin bugün içinde bulunduğu durum karşısında adeta ‘çılgılığını’ dile getirir:

Ve Kudüs şehri. Artık yer şehri, toprak şehri.
Bakır yapıkların, çelik gövdelerin, acımasız yüreklerin.
Demir köklerin, tunçtan ve uranyumdan dalların.
Kurşundan çiçeklerin şehri
Gülle kusuyor ana rahmi.
Bomba parçalıyor beynini bebeğin.⁵⁵

Sezai Karakoç’ta ‘toprak’, normalde, olumlu manalar içeren bir kullanımla yer alır. Ancak burada Kudüs’e, ‘semavî/İlahî’ karakterinin yok edilmek istenircesine tamamen yere ait bir şehir halinde düşünülüp ilahî karakterinden kopartılmak istenmesine bir eleştiri bağlamında ‘toprak şehri’ denilmektedir. Devamında ise şair, Kudüs’ün yaşadığı işgalin ve savaşın tasvirini yaparak, ‘hâl’i ile tarihi arasındaki büyük tezata dikkatleri çekmek ister.

Kudüs, Karakoç’un bütün İslam coğrafyasını dolaştığı *Hızır ile Kırk Saat*’te de önemli yer tutar. Burada Kudüs, Mekke ve Medine ile birlikte anılmaktadır.⁵⁶ Bu birlikte anış, Karakoç’un değerlendirmeleri çerçevesinde, Kudüs’ün mensup olduğu medeniyet dairesini işaret etmektedir. Ayrıca şair böylece Mekke ve Medine’nin taşıdığı kutsallıkla Kudüs’ün sahip olduğu kutsallığı da birleştirmektedir.

Mekke-Medine, İslam için taşıdıkları kutsallık, geçmişte gördükleri değer ve bugün mahiyetlerinden uzaklaştırılmak istenmeleri gibi meseleler etrafında söz konusu edilir.

Karakoç, daha çocukluğundan itibaren Mekke-Medine’nin güçlü bir unsur olarak muhayyilesinde yer tuttuğunu anlatır. ‘Çocukluğumuz’ başlıklı şiirinde,

Peygamber’in günümüzde küçük sahabileri
biz çocuklardık
Bedir’i, Hayber’i Mekke’yi özlerdik,

⁵⁵ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 629

⁵⁶ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 235, 261

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

sabaha kadar uyumazdık
 Mekke'nin derin kuyulardan iniltisi gelirdi⁵⁷
 şeklindeki mısralarla, çocuk muhayyilesinde İslamca kutsal kabul edilen toprakların nasıl derin yer tuttuğunu dile getirir. Şair, böylece o coğrafyayla ve o coğrafyanın taşıdığı kutsallık havası içerisinde büyüdüğünü, o coğrafyanın şahsiyetinin şekillenmesinde büyük yer tuttuğunu ortaya koyar. Aynı şekilde *Hızır la Kırk Saat*'te de şair, babasının bu kutsal yerlerden bahsedişini hatırlayarak yaşadığı dönemdeki bazı olaylarla bağlantı kurmaktadır⁵⁸ ki bu mısralar, Mekke-Medine havalisinin Karakoç'un daha çocukluğunda kutsal coğrafya olarak zihnine işlendiğini göstermektedir.

Mekke-Medine'nin ikinci ele alınış biçimi ise genel anlamda İslam medeniyetinin şehirlerinden bahsedilirken olur. *Hızır la Kırk Saat*'in 27. şiirinde,

Mursiye'de Tunus'ta Mısır'da
 Kudüs'te Mekke'de Konya'da
 Malatya'da Şam'dayız
 Yolları bir urgan gibi
 Ayağına sarmış Muhyiddin'iz
 Güneş hep arkada biz öndeyiz.⁵⁹

mısralarında Mekke, İslam medeniyetinin şekil verdiği diğer şehirlerle birlikte anılır. Bu birliktelik, Sezai Karakoç'un medeniyet tasavvurunda çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Karakoç, bu şehirleri birlikte anarak bu şehirler arasında bugün görülen bir takım ayrılıklara rağmen esasta güçlü bir bütünlük olduğu inancını ortaya koyar. Bu mısralar, söz konusu inancın yansımasıdır. Bu birlikte anış, özellikle *Hızır la Kırk Saat*'te çokça görülmektedir.⁶⁰

Karakoç Mekke ve Medine'yi bir de hâliyle söz konusu eder. Bu tür ele alışıta kutsal toprakların durumundan kaynaklanan üzüntü dile getirilmekle beraber Kudüs gibi olmamalarından dolayı da bir teselli duyulur.

Şam ve Bağdat, kırklara karışmıştır
 Elde kala kala bir Mekke bir Medine kalmıştır
 O da yarım kalmıştır⁶¹

⁵⁷ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 98

⁵⁸ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 278

⁵⁹ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 235

⁶⁰ Örnekler için bkz. Sezai Karakoç, a.g.e., s. 260, 266, 275

⁶¹ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 160

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/1 Winter 2010*

şeklindeki mısralarda, Mekke-Medine'nin 'yarım kalmış' olmasından dolayı bir hüznün duyulsa da Şam ve Bağdat kadar özünden uzaklaşmamasından ötürü de bir teselli dile getirilir. Karakoç, İslam medeniyetinin canlılığını ve diriliğini tüm yönleriyle temsil edememesinden ötürü Mekke-Medine'yi 'yarım' saymaktadır.

Sezai Karakoç, Ortadoğu coğrafyasında sadece bu şehirleri söz konusu etmez. O, medeniyet açısından öne çıkan hemen her şehre değinir. Bu şehirlere veya coğrafi unsurlara yaklaşım, Kudüs veya Mekke-Medine'ye olan yaklaşım gibidir. Nil nehri, Mısır, Cezayir, Lübnan gibi yerler aynı şekilde, bir medeniyet meselesi, İslam medeniyetinin birlikteliği ve 'diriliş' için bir fonksiyon eda etme gibi yönlerle şiire taşınır.⁶²

III.3. İslam'ın Üç Atlısı: Şam-Bağdat-İstanbul

Sezai Karakoç, medeniyetlerin kendilerini şehirlerde görünür kıldıklarını, dolayısıyla tarih içerisinde bazı şehirlerin sahne oldukları medeniyetle bir anlam, bir değer kazandıklarını düşünür. 'Kentlerle uygarlıklar arasında, var oluşları ve var oluşlarına anlam veren eşyayı ve zamanı yorumlama yönünden âdeta bir kan bağı vardır. Uygarlıkların, siteleri vardır mutlaka. Kentler ve sitelerse uygarlıksız olmaz.'⁶³ diyen Karakoç, şehri salt bir yerleşim birimi, coğrafi bir unsur olarak değil ondan öte zengin anlam dünyasıyla beraber ele alır. 'Her medeniyet bir şehir getirmiştir. Medeniyetlerin kendilerine mahsus şehirleri vardır. Bu, yalnız mimarî üslup bakımından değil, hayat üslubu bakımından da göze çarpan bir farktır. Hatta, aynı şehir, farklı iki medeniyetin de arka arkaya malı olmuşsa, bu iki medeniyeti ayıran zaman çizgisi, o şehrin tarihini de kılıç gibi ortasından ayırır.'⁶⁴ diyen şair, İslam medeniyetinin bütün dünya üzerinde kendine mahsus şehirler meydana getirdiğini belirtir. Ancak şair, bu şehirlerden özellikle üçüne belli anlam dünyaları yükleyerek şiirine taşır ve 'İslam'ın Üç Atlısı' diye niteler. 'Zaman zaman başka şehirlere buna benzer misyonlar yüklese de İslam'ın üç atlısı sembolizmiyle bu üç şehir, medeniyet çözümlemesine, tarih hesaplaşmasına ilişkin bütün düşünce örgüsünde temel bir yer işgal eder... Onulmaz yaraların şifası, bu şehirlerin misyonlarını hatırlamalarına bağlıdır.'⁶⁵ Bu üç şehir, Karakoç'un 'diriliş' düşüncesinin madde planında coğrafyaya yansımış halidir. Karakoç,

⁶² Bu şehirlerin veya coğrafi unsurların şiirlerde işlenişine ilişkin olarak bkz. Nil: s. 188, 239, 276, 279; Mısır: s. 235, 237; Cezayir: s. 84,85, 414

⁶³ Sezai Karakoç, *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2008, s.59

⁶⁴ Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar II-Sütun-*, s. 178

⁶⁵ Akif Emre, 'Sezai Karakoç'ta; Üç Şehir, Üç Sesleniş'', *Hece*, nu: 73, Ocak 2003, s. 90

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

bu şehri 'diriliş'e hem kaynak hem sahne hem de fâil olarak düşünür.⁶⁶

Alinyazısı Saati, Kudüs'le başlar, Anadolu'yla devam eder. Kudüs, medeniyetin beşiği, peygamberler şehri iken Anadolu, İslam'ın getirdiği medeniyeti kristalize ederek bu medeniyete çok önemli bir evre yaşatmıştır. Anadolu'nun hemen ardından Şam'a geçer. Şam'ın ardından Bağdat, Bağdat'ın ardından ise İstanbul söz konusu edilir. Bu şehirlerin şiirde ele alınışını incelemeye geçmeden önce, Karakoç'un fikrî yazılarında bu şehirlerin ne şekilde ele alındığı üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Karakoç, *Çağ ve İlham II* kitabına aldığı 'Gelecek Zamanın Karşısında IV: İslam'ın Üç Atlısı' başlıklı yazıda adeta *Alinyazısı Saati*'nin arka planını ortaya koyar. Şair, bu yazısında, bu üç şehre birer 'metafizik kamçı' indirerek uyandırmayı hayal etmektedir. Bu 'metafizik kamçılardan' ilki, Şam'ın sırtına inecektir: 'Üç metafizik kamçım olsa, bunlardan birini, kollarımın olanca gücüyle Şam'ın sırtına indirirdim. Gelecek zaman için, hakikat adına, ve insanlığın alinyazısı uğruna.'⁶⁷ Karakoç'un kamçıyı indirme gerekçeleri, onun yine 'diriliş' düşüncesi etrafında şekillenir. 'Gelecek zaman adına' indirilmesi, şehrin gelecekte kaynaklık edeceği 'diriliş' içindir. 'Hakikat adına' oluşu, İslam medeniyeti uğruna bir uyanışın gerçekleşeceğine yönelik umuttur. Çünkü Karakoç'a göre İslam medeniyeti, 'hakikat medeniyeti'dir. İnsanlığın 'alinyazısı uğruna' olması ise, 'diriliş'in bütün insanlığı kucaklayan yapısıyla ilgilidir.

Karakoç, Şam'ı coğrafi bir birim olmaktan öte bir medeniyet unsuru olarak düşünür ve şiirine bu şekilde taşır. Onun Şam'da ne gördüğünü, 'Şam ki, görmüşçesine biliyorum, adım başında insanlığın önderleri peygamberlerin hatıralarıyla, ruhaniyetleriyle, mucizeleriyle doludur.' şeklindeki cümlelerinde bulmak mümkündür.⁶⁸ Karakoç, Şam'da bu 'gücü' görmesinden dolayı onda yüksek bir şahsiyet bulur ve batı önünde eğilmesine itiraz ederek şehre şöyle seslenir: 'Ey Şam! Ey İslam Medeniyetinin gözbebeği! Ey Aziz Şehir! Ey peygamberler kenti! Ey, İslam'ın en büyük günlerinde, Ona, dolayısıyla dünyaya başkentlik etmiş kent. Ey yeşilin ruhanî zaferi. Ey ötelere hatırlatan kutlu belde. Sen ki medeniyetler başkentisin, nasıl olur da Avrupa gibi, Rusya gibi senin yanında çocuk denecek geçmişe sahip ülkelerin

⁶⁶ Karakoç, 'diriliş' gerçekleştirecek nesle, kentleri de değiştirme görevi yükler. *Diriliş Neslinin Amentüsü*'nde bu neslin ağzından 'Kentler, her yönüyle mü'min hale gelmelidir elimde... Ben, imân haykıran, sessizliğinde imân çınlayan şehirlerin mimarı olmalıyım.' der. (Sezai Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 41) Şairin söz konusu ettiği bu şehir, 'mü'minliği yeniden kazandırılacak' şehirdir.

⁶⁷ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham II-Sevgi Devrimi-*, s. 34

⁶⁸ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 34

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

önünde eğilirsin?’⁶⁹ Şair, bu seslenişin ardından Şam’dan İslam’ın üç atlısından biri olan ‘Oruç Atlısı’⁷⁰’nı çıkarmasını ister ve insanlığın bu atlıdan çıkacak nur sayesinde ebediyete yönelebileceğini belirtir.

İkinci metafizik kamçısını ise Bağdat üzerine indirmeyi düşünen Karakoç, bu şehirde de coğrafi unsurlardan öte şehrin tarihî ve kültürel kimliği üzerinden değerlendirmelerde bulunur. Şairin ‘Kutlu İslam devletinin büyük bir döneminde başkentlik yapmış Bağdat’tan beklentisi ise ‘Namaz atlısı’⁷¹’nı çıkarmaktır. Şaire göre Şam, ‘oruç atlısıyla’ kirleri temizleyip nuru hâkim kılarken; ‘Namaz atlısı’, ‘özü namazda sembollenen İslam ruhunun ışıklarını yak(acaktır).’⁷⁰ Karakoç, bu iki kavramı, oruç ve namazı, salt ibadet biçimi olarak değil, hayatı çevreleyen birer hayat nizamı, disiplin anlamında kullanmaktadır. Üçüncü kamçı İstanbul’adır.

İstanbul, Sezai Karakoç’un şiirinin temel temlerinden biridir. Adeta bir anlam hazinesi olarak İstanbul, Karakoç’un şiirinde çok yerde, çok farklı kullanımlarla ama her kullanımda zengin bir içerik ve estetik bir bakışla yer alır. Şair, ‘Çağın Kutsal Savaş Atlısının çıkması için en şiddetli tabiatüstü kamçımı İstanbul’a ayırdım.’ diyerek en büyük ‘uyanışı ve dirilişi’ İstanbul’da gerçekleştirmek istediğini ortaya koyar. Şaire göre ‘tarih-tabiat anıtı Son Başkent’ olan İstanbul, çağın barbar kuvvetlerini geri plana itecektir. İstanbul’un içinde bulunduğu durumu, ‘Kurtarıcı kahramanını bekleyen, ama şuuruyla değil varoluşuyla bekleyen bir kent durumunda. Bir esir kent durumunda. Düşünmeyi terk etmiş olmayı tercih etmiş gibi... İstanbul’un ruhu, yangın geçirmiş bir arsa gibi. İstanbul’un anlamı, insandan uzaklaştırılmış bir ses gibi çağın göğünde sallanıp duruyor.’⁷¹ şeklindeki cümlelerle tasvir eden Karakoç, ‘Ama ben, buna razı değilim.’ diyerek İstanbul’un uyanması gerektiğini belirtir. İstanbul, aksiyondur. Şam’da ve Bağdat’ta bulunan ruhu aksiyona dökülecek, medeniyete şekil verecek harekettir. Bu bakımdan da ‘oluşumda’ en önemli pay ona ait olacaktır. Şaire göre İstanbul’un ‘dirilişi’, bütün bir hakikat medeniyetinin ‘dirilişi’ anlamına gelmektedir.

Şam ve Bağdat daha ziyade tarih içerisinde kazandıkları tarihî, kültürel ve medeniyete ilişkin özellikleriyle yer alırken İstanbul denizinden çeşmelerine, sokaklarına değin geniş bir perspektiften söz konusu edilir. Bunda şairin biyografik coğrafyasında İstanbul’un tuttuğu yerin büyüklüğü kadar ‘hakikat medeniyeti’ diye nitelediği İslam medeniyeti açısından oynadığı büyük rol de hatırlanabilir.

⁶⁹ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 35

⁷⁰ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 36-37

⁷¹ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 38

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Nitekim Şam ve Bağdat, fikrî yazılarında İstanbul'a oranla hayli az yer alır. Bu bakımdan Sezai Karakoç'un gerek fikrî yazılarında gerek şiirinde İstanbul'un tuttuğu yer, başlı başına ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek hacimdedir. Biz burada fikrî yazılarında öne çıkan yaklaşımları söz konusu ederek şiirinde ele alınış biçimini, medeniyet bağlamında incelemeye çalışacağız.

Karakoç, büyük bir 'güç' gördüğü İstanbul'un farkına varılmadığı kanaatinde. 'İstanbul'un farkında mıyız? İstanbul'un bir deniz gibi hangi fikri, hangi aşkı, hangi anlamı, hangi rüyayı med ve cezirlendirdiğinin farkında mıyız?' diye soran şair, 'İstanbul'u mesajsızlaştırdık' diye şikayette bulunur.⁷² Karakoç'a göre herhangi bir varlığın 'mesajsızlaşması', var oluş gerekçesini kaybetmesi demektir. Bu bağlamda şair, İstanbul'un var oluş gerekçesinden, bir medeniyet şehri olma keyfiyetinden uzaklaştırıldığı kanaatini dile getirir. Çünkü 'İstanbul'u İstanbul yapan şey, Hakikat Uygarlığı, Vahiy Uygarlığının en son ve en olgun şekli İslam Uygarlığının büyük ve adeta eşsiz açılımlarından biri, varyasyonlarından bir tanesi olan, tarihçilerin Fatih rönesansı diye adlandırdıkları atılımla gerçekleşme yolunu tutmuş Osmanlı Uygarlığıydı ve onun çağımızda çökmeğe başlamasıyla da anlamını yitiren bir kent durumuna düştü. Onun yıkılıyla yıkıldı.'⁷³

Sezai Karakoç, genel itibariyle İstanbul'un medeniyeti temsil ettiğine inandığı noktalarda ona 'şehir', medeniyet şehri vasfını kaybettiğini dile getirdiği noktalarda ise 'kent' diye seslenir. Nitekim burada da İstanbul'un 'kent' durumuna düştüğü ifade edilir. Şairin, 'kent durumuna düşme', şeklinde bir değerlendirmede bulunması, 'kent' olma halinin 'aşağı bir hal' olarak değerlendirdiğini işaret etmektedir. Şaire göre İstanbul'un bir medeniyet şehri olmaktan kimliksiz bir kente dönüşümü, ruhunu kaybetmesini de beraberinde getirmiştir. Bundan dolayı bugünkü İstanbul'a 'İstanbul' demek mümkün değildir. Onun *Çağ ve İlham I* kitabına aldığı 'Dinle İstanbul' başlıklı yazısı, hem üslubun şiirselliği hem de İstanbul'a bir mersiye niteliğinin yanı sıra bir şairin şehir karşısındaki muhasebesini de içeren metin olması, bir bütünlük içerisinde İstanbul'u çok yönlü ortaya koyması ve İstanbul'a düşünce dünyasında nasıl bir yer verdiğini göstermesi açısından dikkati çekicidir. Şair, 'Medeniyetler başşehriydin, dünyanın başşehriydin. Şimdi ne oldun? Bir uçtan bir uca işportacı pazarı. Çingene panayırına döndün İstanbul! Seni haramiler mağarasına çevirdiler. Nasıl değiştirdiler seni? Nasıl değiştin? Nasıl kaybettin kendini? Ve ne gün kapalı kapıların açılacak? Kararmış güneşin ışıklanarak, kendine geleceksin? Seni

⁷² Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar I-Farklar-*, s. 108-109

⁷³ Sezai Karakoç, *Diriliş Muştusu*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 97

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

hangi kahraman, hangi doğu kartalı pençesinin içine alacak? Kartal, pençesinde seni ezercesine sıkacak da öyle mi kendine geleceksin?⁷⁴ diyerek seslendiği İstanbul’la konuşmasını devam ettirir, ona, ‘kendini hatırlatmaya’ çalışır ve sonunda hem sitem hem af içeren bir biçimde, ‘Yoksa yavaş yavaş, kırılarak, parçalanarak, ufalanarak, deşilerek, yırtılarak, kazılarak, oyularak müzelere mi taşınmaktasın? Ve bu taşınman bittiği gün ansızın boynuna bir yafta mı asılacak: ÖLÜ. Yoksa bu yafta çoktan asıldı da bizim haberimiz mi yok? Yoksa ey kutlu İstanbul, bir yatırım türbesinin eşliğinde bir kurban gibi boynunu uzatmış mukadder saatin çalmasını mı bekliyorsun? O ermişin sabrına eş bir sabırla bir derviş gibi türbe eşiklerinde misin? Sessizliğin bir dua sessizliği mi? Eğer böyleyse beni affet, bütün bu söylediklerimi affet!’⁷⁵ seslenişiyse, sitemi içerisinde ‘diriliş’e çağrıda bulunur. İstanbul’u adeta silkeleyerek kendine getirmeye çalışan şairin şehirden beklentisi, ruhuna dönmesi ve yeniden bir medeniyet yapıcı şehir haline gelmesidir.

Karakoç’un fikrî yazılarında ortaya koyduğu bu düşünce zemini, aynı yaklaşım ve benzer bir kelime kadrosuyla şiirlerine taşınır. Bu üç şehri, Karakoç’un ele aldığı sıralamayı göz önüne alarak söz konusu edip Şam’dan başlayacak olursak, Şam’ın bir medeniyet meselesi etrafında ele alındığı yaklaşık on yerde, benzer bir bakış açısıyla söz konusu edildiği görülür. Şiirlerde de Şam’ı coğrafyası, tabii unsurlarıyla değil medeniyet tarihinde oynadığı rolle görürüz.

Şam, *Alınyazısı Saati*’nin dışındaki yerlerde diğer İslam şehirleriyle beraber ele alınır. Karakoç, bir medeniyet dünyasının genel fotoğrafını ortaya koyma gayreti güderken bu fotoğrafın önemli bir karesi olarak Şam’a da yer vermiş olur. ‘Kış Anıtı’ şiirinde,

.....
Şam ve Bağdat, kırklara karışmıştır⁷⁶

denilerek Şam’ın ve Bağdat’ın ‘yok oluşu’ dile getirilir. ‘Kırklara karışmak’ bir görünmeyıştır. Tümünden bir yok oluş değildir. Yayıgın inanca göre, kutsal olan kişiler kırklara karışır ve bu kişiler uygun şart ve ortamda ruhanîyetleriyle yeniden ortaya çıkabilirler. Nitekim Şam ve Bağdat, ‘kırklara karışmakla’ görünür olmaktan çıkmıştır ama bir gün yeniden ruhanîyetleriyle, maneviyatlarıyla dirileceklerdir. Şairin seçtiği kelime kadrosu bu düşünceyi ortaya koyucu mahiyettedir. Şam, *Hızır la Kırk Saat*’te de önemle yer alır. Burada da şair, Şam’ın taşıdığı maneviyata değinir ve bugüne kadar Şam’la irtibatlı maneviyat

⁷⁴ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham I-Metafizik Gerilim Şartı-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1999, s. 108-111

⁷⁵ Sezai Karakoç, a.g.e., s.111

⁷⁶ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 160

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

büyüklerini söz konusu eder.⁷⁷ 'Gül Muştusu' şiirinde ise Şam, Mekke, Medine, Bağdat, Kudüs, İstanbul, Semerkand, Taşkent ve Diyarbakır'la beraber 'peygamber imdadının' çağrıldığı şehirlerden biri olarak yer alır. Karakoç burada yine genel İslamî şehir fotoğrafının bir parçası, bir üyesi olarak Şam'a yer verir. Şam'ın başlı başına bir mesele olarak ele alındığı şiir ise *Alınyazısı Saati*'ndedir.

Karakoç, burada Şam'ı 'İslam'ın Üç Atlısı' başlıklı yazısında çizdiği ideal çerçevesinde genişçe ele alır. Şam'la ilişkisini,

Ben Şam'ı bin yıl öncesinden bilirim
Annemin sütü kadar yakın bana
Babamın uğradığı son antik çarşı
Dedemin kılıcını dayadığı surlarına
Ey kalbimin içinde uyuyan şehir
Hiçbir uçak hiçbir tren hiçbir otomobil
Hiçbir muştı hiçbir belge hiçbir kanıt hiçbir
Seni alıp bana getirmemiştir
(Beni alıp sana gelememiştir.)⁷⁸

mısralarıyla anlatan Karakoç, fiziki anlamda Şam'la bir temas kuramamasına rağmen, onu içinde hissettiğini, duyduğunu ifade eder. 'Annemin sütü kadar yakın' derken, Şam'ı kendine ait, kendinden kopmasını kabul etmediği bir yer olarak öne çıkartır. Bu ifade 'annemin ak sütü gibi helal' deyimini hatırlatmakta ve bu deyim dile getirdiği, tamamen ait olma haline göndermede bulunmaktadır. Yine babası ve dedesiyle kurduğu bağ da şairin Şam'ı kendine ait hissedişinin bir başka göstergesidir. Şair ayrıca 'kalbimin içinde uyuyan' diyerek hem bu şehirle olan yakınlığını bir kere daha vurgular hem de uyumanın ardından gelmesi muhtemel 'uyanışa/dirilişe' gönderme yapar.

Karakoç, şiirinde devamla Şam'ın tarihsel olarak sahip olduğu ayrıcalığa göndermelerde bulunarak bir anlamda ona, onu hatırlatma gayreti gösterir.⁷⁹ Diğer şehirlerin söz konusu edilmesinde de göreceğimiz üzere Karakoç, hitabet üslubuyla bu şehirlere seslenerek

⁷⁷ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 230

⁷⁸ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 636

⁷⁹ Yer yer değinildiği üzere Karakoç, coğrafyanın tarihî kimliğine ve zenginliğine vurgu yapar. Bunun nostaljik bir nitelik göstermediğini önemle belirtmek gerekir. Karakoç'un tarihle ilgili şu değerlendirmeleri bu noktada onun tavrının açık göstergesidir: 'Hakikat dirilişinin savaşçıları, tarihî şartlanışların mahkumu olamaz. Onlar, şartları yine tarih çerçevesinde değer hükmüne bağlar. Tarih, diriliş erleri için, büyük bir tecrübe alanı, bilgi kaynağıdır. Ama onlar, tarihî oluşum ve bağlanışların esiri olamazlar. Onlar tarihi yeniden doğuracaklardır, onu yeniden hakikat yürüncesine oturtmaya çalışacaklardır.' Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham III*, s. 28

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

hem yakınlığı ifade etmekte hem de adeta onları tutup sarsarak kendilerine getirmeye çalışmaktadır. Şiirinin sonunda ise Hz. İsa'nın Şam'a ineceği inancına göndermede bulunarak,

Yeniden doğuş diriliş sûru çalınca
Benim geri döneceğim şehir Şam'dır
Bir Başşehir döner gibi dönecek askerler
Belki yorgun, fakat neşelerin en neşesiyle

...

Ama, umutsuzluk yok, en yakın ve keskin günde,
Sonunda dönecek talih, gelecek Büyük Atlı
Çileye batmış İslam halkı için kurtarıcı
Görünecek ilkin Şam'da der gelenek saati⁸⁰

mısralarıyla, Şam'ın yaşanacak 'diriliş'in mekânı olacağı belirtilir. Bu mısralarda Şam'a yüklenen misyon, 'İslam'ın Üç Atlısı'nda yüklenen misyonun aynısıdır. Şiirde söz konusu edilen 'Büyük Atlı'nın 'Oruç Atlısı' olduğu ve böylece Şam'ın 'diriliş'in çok önemli bir rüknünü taşıyacağı belirtilir.

Karakoç, Bağdat'ı da benzer bir yaklaşımla ve benzer nitelendirmelerle söz konusu eder. Esasen bu iki şehrin bir mesele olarak derinleştirilmesinde bir fark yoktur. Sadece tarihsel özelliklerine gönderme yapılırken bir farklılık söz konusu olur. Fonksiyonları, önemleri ve gelecekte oynayacakları rol bakımından şair bir fark görmez. *Alınyazısı Saati*'nin dışındaki şiirlerde Bağdat, Şam'a benzer şekilde, İslam medeniyetinin diğer şehirleriyle beraber anılmaktadır.⁸¹ *Alınyazısı Saati*'nde ise başlı başına bir problematik olarak öne çıkartılır.

Bağdat'ı 'Dicle'nin doğurduğu şehir' diye niteleyen Karakoç,

Ve bir şehir ki haber verir
Gök yaratılmadan önceki gökten⁸²

mısralarıyla şehrin kutsallığına vurgu yapar. Bağdat'ın 'gök yaratılmadan önceki gökten haber verisi', varlığın sırrını bünyesinde taşımasıyla ilgilidir. Bağdat, bünyesinde bulundurduğu 'hakikat medeniyetinden' izlerle, 'en büyük hakikat'ten haber vermektedir.

⁸⁰ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 637, 639

⁸¹ Örnek için bkz. Sezai Karakoç, a.g.e., s. 160, 233, 417, 458

⁸² Sezai Karakoç, a.g.e., s. 632

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Çünkü hakikat medeniyeti, 'İlahî' özelliği sayesinde varlığın sırrıyla yoğrulmuştur.

Görmedim Bağdat'ı ne kadar görmek istemişken
Bizi mahrum bırakmışlar birbirimizden
Kendimiz mahrum bırakmışızdır kendimizi kendimizden
Bağdat ki Kerbelâ şehitlerinin kanıdır harcı
İslam Uygarlığının Başkenti.⁸³

mısralarında ise şair, Bağdat'tan 'ayrı düşürülmüş olmanın' hüznünü ve şikayetini dile getirir. Şairin, 'Bağdat'ı görmek istemesini' iki şekilde düşünmek mümkündür. Bir, fiziksel anlamda Bağdat şehrini görmek; iki, bütün fonksiyonlarını eda edecek şuurda bütün canlılığıyla bir 'hakikat medeniyeti' şehri olarak Bağdat'ı görmek. Şair, Bağdat'la ayrı düşmesinden sadece başkalarını sorumlu tutmaz. Kendisini de sorumlu tutar. Bu yaklaşım, Karakoç'un fikrî yazılarında dile getirdiği, İslam medeniyetinin geri kalışından çağı okuyamayan Müslümanları sorumlu tutmasıyla örtüşmektedir. Şam'ın söz konusu edildiğinde şiir ümitle biterken Bağdat'ın söz konusu edildiği şiir, karamsar bir tabloyla ve sorgulamayla biter.

Ve haberci diyor ki: n'oldu Bağdat
Nerde onu koruyan sur ve perde
İnsan ki yaşar eserde
İnsan nerde ve eser nerde⁸⁴

mısralarıyla yıkılışı haber verilen Bağdat'la şair kendini özdeşleştirir.

Her zerrede ölen benim
Ölen Bağdat benim⁸⁵

şeklindeki mısralar, şairin Bağdat'ı kendiyle aynı tutuşunun ifadesidir. Çünkü Karakoç, Bağdat'ta kendi şahsiyetini teşkil eden medeniyetin çok büyük unsurlarını görmekte ve bir medeniyet dairesinin yıkılışı karşısında kendinin de yıkıldığını, öldüğünü ifade etmektedir. Burada şu husus da belirtilmelidir ki şair 'İslam'ın Üç Atlısı'nda önce Şam'ı, ardından Bağdat'ı ele alırken şiirde önce Bağdat'ı sonra Şam'ı söz konusu eder.

Karakoç, Şam ve Bağdat'ın ardından İran'dan Irak'a, Pakistan'a, Afganistan'a Beyrut'a hemen bütün İslam coğrafyasını, yaşanan sıkıntılar ve parçalanmışlıklar çerçevesinde söz konusu eder.

⁸³ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 632

⁸⁴ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 634

⁸⁵ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 634

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Ardından aynen yazıda olduğu gibi İstanbul'a değinir. Bu değiniş, yine yazıdaki gibi diğerlerine göre daha geniş yer tutar ve daha derinlemesinedir.

Karakoç'un şiirinde İstanbul'un tarihî hüviyete sahip hemen her semtini bulmak mümkündür. Bu semtlerden bazıları, biyografisiyle ilgili olması bakımından şiire taşınırken bazıları da genel İstanbul kompozisyonu içerisinde söz konusu edilir. Karakoç, İstanbul'un semtleri içerisinde de medeniyeti bir kıstas olarak kullanır ve 'hakikat medeniyetini' en çok aksettirdiğine inandığı semtleri daha çok ve derinlemesine ele alır. Bu çerçevede Üsküdar'ın onun şiirinde en fazla söz konusu edilen semt oluşu, bu semtin medeniyet cephesinden taşıdığı değerle alakalıdır. Şairin genel dünya coğrafyasında sergilediği hassasiyete paralel bu yaklaşım, 'şairin İstanbul konusundaki derine inen dikkatini ve İstanbul'un çeşitli çehreleri içinde hangi İstanbul'u tercih ettiğini, bu şehri hangi perspektiften gördüğünü de bize verecek bir ipucudur.'⁸⁶

Şair, İstanbul'u dirilişin aksiyon planında uygulayıcısı, medeniyeti yapıcı güç olarak gördüğünden buraya büyük bir değer atfeder. Ancak Türk şiirinde genel olarak İstanbul kompozisyonu içerisinde denizin olumlu anlamda çok önemli bir yeri varken Karakoç İstanbul'un denizine ihtiyatla yaklaşır hatta yer yer olumsuz bir öge olarak kullanır. Bu, onun varlığı anlamlandırırken toprağa yaptığı vurguyla da ilgili olmalıdır.

Sezai Karakoç'un İstanbul'a yaklaşımını en öz halinde ortaya koyan şiirlerden birini *Alınyazısı Saati*'nde buluruz.

Alınyazısı Saati'nde şair İstanbul'u diğer şehirleri, özellikle Kudüs'ü takdim ederken, kullandığı bir üslupla takdim eder. Düşüncede kararlılığa ve kesinliğe dayanan bu üslup temanın, arka planının sağlamlığını da ortaya koyucu niteliktedir. Şair İstanbul'u önce kendi dünyasında, biyografisinde tuttuğu geniş yerle söz konusu eder:

Yeryüzüne ayı indir o bir şehir olsun
Yaklaştıkça büyüyen
Ayrıntıları setleri bahçeleri
Yumuşak çizgileriyle ortaya çıkan
İşte ben o şehri yaşadım yıllarca
İstanbul'da parça parça

...

İstanbul'dur bu otuz yıl kana kana yaşadığım

⁸⁶ M. Fâtiğ Andı, 'İstanbul'a İki Bakış: Sezai Karakoç ve Cemal Süreya'nın Şiirlerinde İstanbul', *İlmî Araştırmalar*, nu: 6, 1998, s. 22

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Resmim adeta taşlarına geçti
Ben İstanbul'da dağıldım zerre zerre
İstanbul damla damla içimde birikti.

...
İslam ruhunun kristalleşmiş heykeli
İçimin sesi rüyamın öfkesi merhametimin şehri⁸⁷

Yaşanan yerle bütünleşmeyi içeren bu ifadelerde Karakoç'un İstanbul'u hep 'şehir' diye nitelemesi, onun hissettiği, duyduğu, bütünleştiği İstanbul'un 'kent İstanbul' değil, 'şehir İstanbul' olduğunu göstermektedir. Verilen örnekteki 'İslam ruhunun kristalleşmiş heykeli' tanımlaması, aslında Karakoç'un İstanbul'a yüklediği bütün değerlerin esasını teşkil eder. Çünkü Karakoç, İstanbul'un ancak temsil ettiği 'İslam medeniyetine/hakikat medeniyetine' ait çizgilerle bir ruh sahibi olabileceği inancındadır. Osmanlı'nın inşa ettiği medeniyeti çıkardığımızda İstanbul'un bir Bizans kalıntısından öte bir özellik gösteremeyeceğini düşünür. Bu, Karakoç'un İstanbul'a salt coğrafi konumu, özellikleri, güzellikleriyle değil tarih içerisinde edindiği medeniyet birikimiyle baktığının göstergesidir.

Karakoç, İstanbul'dan bahsettiği bu şiirini de 'diriliş' ümidiyle bitirir:

Yok olduysa da bu şehir ruhu ruhuma sindi
Ben yaşadıkça o yaşayacak bende
Kimbilir belki o da dirilecek benimle
İslam milletinin dirilişinde
O yeniden güneşin güneş ayın ay dünyanın dünya
İnsanın insan olduğu o günde
Ölümün biliyorum ey İstanbul diriliş içindir
Öyleyse indir ruhunun teslim bayraklarını indir göm toprağa
Doğrul ve kalk ayağa⁸⁸

Şiir, İstanbul'a hem bir teselli hem bir çağrıdır. Şair, İstanbul'un ölümünün sureten bir ölüm olduğunu ve bu ölümün bir 'diriliş'i bünyesinde taşıdığını söyler. Güneşin güneş, ayın ay, dünyanın dünya, insanın insan olması varlığın var olma/yaratılma gerekçesine dönmesi demektir. Karakoç, birçok yazısında ve şiirinde yaşanan çağın varlığı var olma bunalımına veya yabancılaşmaya sürüklediğini ifade eder. Burada da İstanbul'un 'diriliş'inin bu varoluş

⁸⁷ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 657

⁸⁸ Sezai Karakoç, a.g.e., s.659

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

şuuruna bağlanması, dirilişin aynı zamanda varlığın hakiki manasının idrak edilmesi anlamına geldiğinin de göstergesidir.

Karakoç, 'İstanbul'un Hazan Gazeli' şiirinde ise divan edebiyatına yaptığı göndermelerle hem o kültür dünyasını yeniden inşa eder hem de İstanbul'un tarihî ve kültürel birikimine vurgu yapar.⁸⁹ Şair, bu şiirin sonunda,

Dünyadan daha dünya ahretten ahret
Bir kent ki benzer divan şairi kasidelerine⁹⁰

diyerek İstanbul'un 'çok boyutlu ve çok anlamlı' bir yer olduğunu öne çıkartır. Şair, şiirinde her ne kadar Divan edebiyatında kullanılan bir takım eğlence öğelerini olumsuzlarsa da bu olumsuzlamaya İstanbul'u dahil etmez. Hem o eğlence unsurunu hem o eğlence unsurunun modern hayatta aldığı biçimi tenkit eder. Bu şiirde İstanbul, kütür ve edebiyat tarihi içerisinde barındırdıklarıyla bir imaj-mekân biçiminde inşa edilir.

Sezai Karakoç'un şiirlerinde İstanbul'un tuttuğu büyük yerin bir başka göstergesi, şairin şiirlerine verdiği isimlerde şehir olarak sadece İstanbul'a veya İstanbul'daki herhangi bir mekâna yer vermesidir. Beş şiirinin adında İstanbul veya İstanbul'la ilgili bir mekâna yer veren şair, (Örneğin, 'Sultanahmet Çeşmesi' şiiri, İstanbul çeşmeleriyle ilgili Türk şiirindeki en güzel örneklerden biridir.) ele aldığı bu mekânlar etrafında derin bir anlam dünyası barındıran şiirsel bir dünya kurmayı başarır. Bu yönüyle Karakoç'un şiirinde söz konusu edilen İstanbul, şairin hususi şiir dili içerisinde vücut bulmuş farklı ve yeni bir imaj olarak öne çıkar.

III.4. Batı Coğrafyası

Sezai Karakoç, yine coğrafi unsurlarından ziyade tarihî ve kültürel özellikler üzerinden çeşitli Avrupa ve Amerika şehirlerine değinir. Bu değini, büyük oranda bir karşıtlık içerisinde şekillenir. 'Hakikat medeniyetinin' meydana getirdiği şehirlere mukabil, bu medeniyetten 'mahrum' batı şehirlerinin 'eksikliği' öne çıkartılır. Bu şehirler, şiirde bir mesele olarak derinleştirilen temin iki zıt kutbu bağlamında söz konusu edilir. Bir kupta hakikat medeniyetinin şehirleri, diğer kupta gücün ve hâkim olma isteğinin şekil verdiği kentler... Karakoç, özellikle Rönesans sonrasında ortaya çıkan Batı şehirlerinin 'insanlıktan' uzak olduğunu, buna mukabil 'İslam

⁸⁹ Şiir üzerine dikkat çekici bir değerlendirme için bkz. Hilmi Yavuz, 'Sezai Karakoç Üzerine', *Zaman Gazetesi*, 26 Eylül 2008

⁹⁰ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 618

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

şehirlerinin masalsı havasının insanın ruhuna canlılık veren' mekânlar olduklarını vurgular. Batı şehrini ehramın 'zulüm kamçısından doğan' yüzüne benzeten şair, İslam şehrinin 'metafizik ürpertinin ve mistik bir dokunun ürünü' olduğunu belirtir. Genel olarak Batı coğrafyası işte bu fikrî arka plan üzerinden ortaya konulur. Burada şu husus da belirtilmelidir ki Karakoç, Batı şehirlerinin yanı sıra 'batı kültür coğrafyası' diyebileceğimiz batı düşüncesinin ve edebiyatının birçok ismine hem yazılarında hem şiirlerinde yer verir.

'Masal' şiirinde Batı coğrafyası (Karakoç'ta coğrafyanın kültür, tarih-medeniyet-insan-tabiat beşlisinden müteşekkil olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır.) Doğu'nun çocuklarını aldatan, yok eden bir coğrafya olarak yer alır. Ancak yedinci oğul, Batı coğrafyasının ortasında değişmeden durabilir ve bir diriliş eri olmayı başarır. Şair, burada yedinci oğlun gösterdiği erdemi, *Şahdamar*'da ise,

Leylâ'yı götürüp Londra'nın ortasına bıraksam
Bir bülbül gibi yaşamasını değiştirmez çocuktur.⁹¹

mırsalarıyla, onun şiirlerinde yer yer karşımıza çıkan sembolik isimlerden olan Leylâ üzerinden anlatır. Leylâ, bir batı kenti olan Londra'da değişmediğinden dolayı yüceltilmektedir. Londra'ya benzememek, Londra'da kendi olarak kalabilmek bir erdem göstergesi olarak değerlendirilir.

Şair, Londra'nın dışında Venedik, Polonya, Peşte, Paris, Roma, New York gibi şehirlere de yer verir. Ancak bunlar karşısındaki tavrı, *Zamana Adanmış Sözler*'deki 'Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine' şiirinde dile getirdiği,

Bana ne Paris'ten
Avrupa'nın ölkü mezarlığından
Moskova'dan Londra'dan Pekin'den
Newyork
Bütün bu türedi uygarlıklar umurumda mı
Birazcık Roma'yı hesaba katabilirdim
Ama Roma
Kendi kendini inkar edip durmakta
Buz gibi eriyerek
Bir kokakola
Veya bir votka bardağında⁹²

⁹¹ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 56

⁹² Sezai Karakoç, a.g.e., s. 426

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

mısralarında bulmak mümkündür. Şair, batı şehirlerini ‘türedi uygarlıklar’ mekânı olarak görmektedir. Bunlardan Roma’yı, bir medeniyet şehri olma iddiasından dolayı ayrı tutma isteğine rağmen onun da ‘kokakola ve votka’nın temsil ettiği çağın eğlence hayatı içerisinde yok olmasından dolayı, kayda değer bulmadığını ifade eder.

Karakoç, Batı ülkelerinden/şehirlerinden bazılarını, Polonya ve Peşte’yi, oralarda yaşanan siyasî olaylar dolayısıyla ele alır ve bu olaylar üzerinden bir düşünce geliştirir.⁹³

Batı coğrafyasına ilişkin olarak şu husus da belirtilmelidir ki Karakoç, İslam şehirlerinde yıkılış ve şüursuzluktan dolayı üzüntü duysa, yer yer ümitsizlik hissetse de genel olarak bu şehirlerin bütün insanlığa bir hayat emaresi taşıdığı inancındadır ve bu yönüyle İslam şehirlerinin geleceğe ve hayata bakan bir yüzü olduğu kanaatine sahiptir.⁹⁴ Buna mukabil Batı şehirlerinin insanlığa ümit vaat etmediğini iddia eder. ‘Uygarlığın Değerbilirliği’ başlıklı yazısında, ‘Batı uygarlığı, eski uygarlıklara, nazik bir deyimim, “müze” kelimesinin gölgesi altında, gerçekte, hapisaneler ve kabirler inşa etmiştir.’⁹⁵ diyen Karakoç, Batı uygarlığının eskide bir diriliş unsuru ve gücü bulamayacağını, onun için eskinin ancak ‘müzelik’ değer taşıdığını ancak İslam medeniyetinin ‘değerbilirlik’ cihetinde kendi medeniyet köklerinden yeni bir ‘diriliş’ gerçekleştirebileceğini vurgular.

Karakoç’un Batı coğrafyası bağlamında şiirine farklı bir yaklaşımla taşıdığı ülke Macaristan’dır. 1956 yılındaki Macar ayaklanması, şairin ‘Kan İçinde Güneş’ başlıklı şiirine konu olur. Karakoç, şiirinde, düşünce dünyasında ve diğer şiirlerinde Batı medeniyeti hakkında dile getirdiği eleştirilerden öte, zulme uğrayan bir millete destek olma hassasiyetini ortaya koyar:

Peşte bir kan çemberi
Işıklı çemberler içinde ölümler⁹⁶

mısralarıyla tasvir edilen tabloda ezilen ve kan içinde bırakılan bir millet söz konusu edilir. Şair, Macarların mücadelelerinin

⁹³ Polonya ve Peşte’nin şiirde söz konusu edilişi için Ocak 1957’de kaleme alınan ‘Kan İçinde Güneş’ başlıklı şiire bakılabilir. Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 75-77

⁹⁴ Sezai Karakoç, yaşanan ‘ölüm görüntüsünün’ geçici olduğu inancındadır: ‘İslam medeniyetini yaşıyoruz şu anda. İslam medeniyeti ölmüş değil. Bizim inancımız, şu anda da onu yaşadığımızdır. Yalnız, dediğim gibi en alt seviyede yaşıyoruz.’ Sezai Karakoç, *Çıkış Yolu II-Medeniyetimizin Dirilişi-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 89

⁹⁵ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham III*, Diriliş yayınları, İstanbul, 1986

⁹⁶ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 75

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

büyüklüğüne vurgu yapar ve şiirinin isminde de kullandığı 'kan içinde güneş' imajı etrafında bu milletin kazanacağı zaferi haber verir:

Ve güneş yavaş yavaş yükseliyordu Peşte dağlarında
Ve kan pırlı pırlıdı
Kızgın ve kaynar
Bir güneş yanıyordu kanda
Küçük fakat sağlam⁹⁷

Şairin Macar ayaklanmasını bu mısralarla şiirine taşıması ve yüceltmesi, onun medeniyet algısında çok önemli bir göstergedir. Bu şiirin kaleme alınması da göstermektedir ki Karakoç'un Batı karşıtlığını, duygusal tepkilerle temellendirilen bir 'batı düşmanlığı' değil, entelektüel cehdin sonunda şekillenen bir tepki olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Şair, zulüm gören, Batılı bir coğrafyaya ait olsa dahi, onun yanında yer alır. Bu da onun medeniyet algısının, medeniyetlerin insana verdiği konum etrafında şekillendiğini göstermektedir.

III.5. Uzak Doğu Coğrafyası

Sezai Karakoç, az da olsa uzak doğu coğrafyasına yer verir. Bu coğrafyada Hiroşima'dan bombalama dolayısıyla bahsedilirken Çin ve Hint'ten ülke, daha doğrusu bir kültür coğrafyası olarak bahsedilir. *Hızır ile Kırk Saat*'te,

Ay bölündü gece gezimiz gibi
Kopmamak için direnen bir nar kadar bile diremedi
Solunda ölen çocuk Hiroşima Nagazaki
Sağında bir Cebraile keleş⁹⁸

mısralarında Hiroşima, II. Dünya savaşında yaşadığı bombalamaya gönderme yapılan bir unsur olarak yer alır. Bunu dışında ne kültürel ne de tabii olarak herhangi bir değinide bulunulmaz. Ancak Çin ve Hind'i şair, kültürel kimlikleriyle şiirine taşır Batı şehirlerini taşırken kullandığı mukayese yöntemini bu ülkelerin temsil ettiği dünya için de aynen kullanır. Karakoç'un bu mukayesesi, 'kendine ait olanın' değerini öne çıkarma ve 'İslam aydınına düşünce ufku kazandırma' amacıyla ilgilidir. 'Kavrayan Duyguyu Onaran' başlıklı yazısında tarih içinde öne çıkmış medeniyetleri değerlendirirken dile getirdiği, 'Düşünce alanı iyice daraltılmış İslam aydınının ufuklarına bu eski medeniyetlerin anlamını çeşitli açılardan sermek ise bizim için aşağı

⁹⁷ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 77

⁹⁸ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 255

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

yukarı hayatî önem taşımaktadır. Tarih ve çağlar içindeki yerimizi bulmak için, bizi, gerek önce gelerek gerek sonra gelerek çevreleyen uygarlıkları iyice tanımamız çok faydalı olacaktır. Biz de bu uygarlıklar üzerinde bunun için sık sık durmaktayız.⁹⁹ cümleleriyle diğer medeniyetlere değinme sebebini ortaya koyar.

Alınyazısı Saati'nde, Müslümanları hem Batı'ya karşı hem Doğu'ya karşı uyarır. Şair, bütüncül yaklaşım içerisinde Batı'yı tümünden kötüleme veya Doğu'yu tümünden yüceltme yoluna gitmez. Bu iki coğrafyaya da analizci bir yaklaşımla yaklaşır ve ortaya koyduğu medeniyet tasavvuru çerçevesinde değerlendirir. Nitekim bu çerçevede doğu medeniyetinin temsilcilerinden kabul edilen Çin ve Hind medeniyetlerini şu mısralarla tenkit eder:

Çin, psikolojik incelikler ve duyarlıklar uygarlığı
Gerçekte mahrumdur hakikatın metafizik cevherinden
Onlar ne kadar batılı görünüm alırlarsa alsınlar
Yine Çinlidirler. Ayinleridir sabah akşam jimnastiği
İdealleri, bütün dünyayı istilâ
Kumların çölleri istilasını gibi
Ve Hint, ne kadar metafizik görünümlü olursa olsun
Dinleri ve uygarlıkları: düşüncenin gölgesi duyarlık üstünde
Semboller tabiatın soyutlanışından
Onların da dünyayı istilâ niyetleri
Suların ovaları istilâsı gibi¹⁰⁰

Sezai Karakoç, Çin'in de Hind'in de insanlığa 'diriliş'i getirecek bir medeniyet niteliğinden mahrum olduklarını iddia eder. Şair, Çin medeniyetini kumların çölleri istilasına benzeterek bu medeniyetin insanlık için bir 'hayat emaresi' içermeyeceğini ileri sürer. Aynı şekilde Hind'in insanlıkla kurabileceği ilişkinin suların ovaları istilâsı gibi olacağını söyleyerek Hind'in de diriltmekten ziyade öldürmek sonucunu doğuracağını iddia eder. Ayrıca şairin söz konusu iki medeniyetin insanlıkla kuracağı ilişkiyi 'istilâ' kavramı etrafında değerlendirmesi de bir tavrı göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

⁹⁹ Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham I-Metafizik Gerilim Şartı-*, s.63

¹⁰⁰ Sezai Karakoç, a.g.e., s. 667

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

III.6. Afrika

Sezai Karakoç'la çağdaş olan diğer Türk şairlerinde de önemli bir tem olan Afrika'ya Türk aydınlarının bir kısmı yakın ilgi göstermiştir.¹⁰¹ Bu ilgi, genel olarak emperyalist batılı güçlere karşı bir aydın ilgisi etrafında şekillenir.

Sezai Karakoç'un şiirlerinde ise Afrika, daha ziyade siyasî olaylarla söz konusu edilen bir coğrafyadır. Karakoç, Afrika'yı fikrî yazılarında da söz konusu eder. 'Afrika Gerçeği' başlıklı yazısında, 'Afrika halkının varoluş savaşı, çağımızın en büyük olaylarından biridir... Siyah ırk, beyaz adamın gözünde âdeta gelecek vakitlerin ufkunu karartan bir enerjinin, kara renginde sembolünü bulmuş canlılığıdır.'¹⁰² şeklindeki cümlelerle Afrika'nın Batılılarca bir 'tehlike' olarak algılandığını ve yok edilmek istendiğini iddia eder. Bu anlamda onun Afrika ilgisinde, dinin yanısıra mazluma sahip çıkma hassasiyetinin de önemli olduğu görülür. Karakoç, Afrika'da Müslüman nüfusun da çok sayıda olduğunu ifade ederek bu nüfus vasıtasıyla Afrika'nın 'diriliş' yaşayabileceği, ancak çağın çeşitli güç odaklarınca bunun engellendiği tezini ileri sürer. İşte Afrika'nın yaşadığı bu 'mağduriyet' ve taşıdığı 'güç', Karakoç'un şiirinde Afrika'ya ilişkin öne çıkartılan hususlar olur. Afrika da diğer coğrafyalar gibi, tabii özellikleriyle çok fazla söz konusu edilmez. Ama çok fazla medeniyet merkezliği yapmamış olmasından dolayı bu konu da öne çıkartılmaz. Daha ziyade 'mağdur bir coğrafya' bakış açısı çerçevesinde değerlendirmeler ortaya konulur.

Karakoç'un Afrika'yı adeta özdeşleştirdiği ülke Cezayir'dir. Cezayir bütün bir Afrika'nın temsilcisi olarak düşünülür ve onun gördüğü 'zulüm' üzerinden bütün Afrika söz konusu edilir. Özellikle 'Kutsal At' başlıklı şiirde 'at' imgesi üzerinden Cezayir'in yaşadıkları, Fransa'nın Cezayir'e yaptıkları eleştirel bir dil ve tavırla şiire taşınır. Şiirine,

Cezayir'in atları
Sever çılgınca Tanrı'yı ve insanı
Ne kırmızı ne kara kutsal
Cezayir'in atı böyledir¹⁰³

mısralarıyla başlayan şair, adeta bir Cezayir güzellemesi yaparak bu ülkeye 'ağıt' yakar. Bu 'ağıt', onurlu bir coğrafyaya yapılan zulmü

¹⁰¹ Sezai Karakoç'un şiir macerasına beraber başladığı II. Yeni şiirinde de yer verilen bir tem olarak dikkat çeker. Bu konudaki bir çalışma için bkz. M. Fatih Andi, 'II.Yeni'nin Afrikası,' *Kaşgar*, nu:27 Mayıs-Haziran 2002

¹⁰² Sezai Karakoç, *Günlük Yazılar II-Sütun-*, s. 532

¹⁰³ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 84

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

öne çıkarma gayreti etrafında kümelenir.¹⁰⁴ Bu coğrafyayla kendini özdeş kabul eden şair, şiirin sonunda Cezayir'e gitme çağrısında bulunarak buraya duyduğu yakınlığı öne çıkartmanın yanında yaşanan zulümlere sessiz kalınmaması çağrısı yapar:

Gidelim gidelim Cezayir'e
Dağları kıvrım kıvrım şehir
Ölümü ikiye bölen nehir
Orda akar aşka kine ve zafere¹⁰⁵

Karakoç, coğrafi unsurlara da değinerek ülkenin medeniyet ve insan olarak taşıdığı zenginlikle coğrafyayı birleştirir. Bu tavır, şairin 'diriliş' ümidi gördüğü her coğrafyaya ilişkin gösterdiği bir tavidir. Şair, Cezayir'de aşkı, kini ve zaferi görmektedir. Aşk, insanî yönü, kin kahramanlığı ve zulme boyun eğmemeyi, zafer ise 'diriliş'i işaret etmesiyle önemlidir.

Şairin Afrika coğrafyasından şiirine taşıdığı, bütün şiirini üzerine kurduğu diğer bir ülke Tunus'tur. Karakoç'un ilk yazdığı şiirlerden olan 'Ötesini Söylemeyeceğim'¹⁰⁶ Tunus'un Fransızlarca işgal edilmesi üzerine kaleme alınır. On yaşındaki bir kız çocuğunun masum bakışı etrafında, işgalci Batılı ile masum Tunuslu, genelde ise bütün bir Müslüman coğrafya söz konusu edilir. Karakoç'un diğer şiirlerinde de önemli bir anlatım özelliği olarak gördüğümüz 'siz/biz' ayrımı üzerine kurulan şiirde, kız çocuğu, ülkelerini işgal eden batılılardan gitmelerini ister. Yağmur ve tahta ev vurgusuyla başlayan

¹⁰⁴ Burada şu husus belirtilmelidir ki 'ağıt' tabiri, yaşananlar karşısında dile getirilen 'duygunun' niteliğine yönelik, 'ağlama' anlamında kullanılmıştır. İstilahî olarak kullanılan anlamında değil. Nitekim Karakoç, bir şiirinde,

Ben ağıt yazmayı sevmem
Ölümden değil dirilişten yanayım

(Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 624)

diyerek yok oluştan bahseden bir şiir dili kurmadığını belirtir. Karakoç ayrıca Alinyazısı Saati'nde Mehmet Akif'in 'Bülbül' şiirindeki söyleyişini hatırlatan bir yaklaşımla İslam coğrafyasının durumu karşısında ağlama duygusunu ifade eder:

Bırak ben ağlayayım
Eski pazarında satılan Afganistan'a
Açlıktan milyonları kırılan Afrika'ya
Filipinler'e
Habeşistan'a Eritre'ye Filistin'e
Esaret parangasıyla kıvranan
Kafkaslar, Azerbaycan Türkistan'a
Bütün milletlere ülkelere
Irmaklar gibi ben ağlayayım (Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 644)

¹⁰⁵ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 85

¹⁰⁶ Şiir, 1953 Eylül'ünde kaleme alınır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

şiiirde Medenî adam', 'Bay Yabancı' gibi adlandırmalarla seslendiği Batılılara şöyle seslenilir:

Sizin def olup gitmenizi istiyorum işte o kadar

...

Halbuki siz insanı öldürmezsiniz değil mi?
Gidiniz ve öteki yabancıları da beraber götürünüz.
Tuhaf ve acıip şapkalarınız da beraber götürünüz emi
Boynunuzdaki o uzun ve süslü şeritleri de
Kirlî çamaşırları da tahta döşemelerin
Üzerinde bırakmamanızı yalvararak isteyeceğim
Yalvararak isteyeceğim diyorum Medenî Adam

...

Siz şeytanı çok seviyorsunuz galiba Bay Yabancı
Siz şeytanı niçin bu kadar çok öpüyorsunuz¹⁰⁷

Şiiirde, tahta evin ve yağmurun ifade ettiği tabilik, kendine mahsusluk, Batı'nın tekniğine mahkum olmama haline mukabil, Batı'nın işgalci yönü öne çıkartılır. Şiiir, bir reddiyedir. Tunus'un şahsında bütün emperyalist güçlere karşı bir reddiye. Karakoç, kişiliğinin temel çizgilerinden olan, zulme karşı durma tavrını böylece Afrika üzerine de gösterir.

SONUÇ

Sezai Karakoç, 1950'lerden itibaren Türk şiiirinde kurduğu şiiir dili ve şiiir dünyasının yanı sıra geliştirdiği medeniyet tasavvuruyla da öne çıkan bir isimdir. Karakoç'un düşünce dünyasında ve şiiirinde yer alan coğrafyanın incelemesini esas alan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşıldığı belirtilebilir.

Sezai Karakoç, ister şiiirinde ister fikrî yazılarında olsun ele aldığı her konuyu medeniyet perspektifinden değerlendirmektedir. Onda medeniyet düşüncesi, eşyaya bakışta ilk realitedir. Bu bakımdan coğrafya veya coğrafyaya ilişkin hususlar da bu realite çerçevesinde bir mahiyet ve şekil kazanmaktadır.

Karakoç için coğrafya, coğrafya ilminde söz konusu edildiği çerçeveden çok farklıdır. O, coğrafik unsurları anlatmak, bir bölgenin bu yöndeki özellikleri veya güzellikleri üzerinde durmak yerine; o coğrafya üzerinde teşekkül etmiş tarihî birikim ve medeniyeti ele alır. Eğer bir coğrafî unsura değinecekse ancak söz konusu tarihî birikim veya medeniyet meselesi etrafında değinir.

Karakoç'un şahsiyetinin şekillenmesinde, edebî düşüncelerinin ve fikir dünyasının oluşumunda coğrafyanın önemli bir

¹⁰⁷ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 47-48

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

yeri vardır. Nitekim biyografisinde coğrafya unsuruna baktığımızda şairin hem şiirinde, hayatının geçtiği coğrafyaya yer verdiği hem de hatıralarında bu coğrafyanın kendisi üzerindeki etkileri veya bu coğrafyayla kurduğu bağına değindiği görülür.

‘Modern dönemde şehir, şiirde romantik bir peyzaj olmaktan çıkıp şairin kanı ile karıştığı bir kültür, bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır.’¹⁰⁸ Nitekim Karakoç’un düşünce yazılarına ve şiirlerine bakıldığında coğrafyanın derinlemesine işlenen bir mesele olduğu görülür. O, coğrafyanın kaderi üzerine düşünür ve bu ‘kader’ etrafında düşünceler geliştirir, şiirler kaleme alır. Onun düşünce ve şiir coğrafyası bütün dünyadır. Ondaki bu genellik, bir helezon şeklinde öze doğru daralır ve üç şehirde toplanır; üç şehirden de tek şehre iner. Karakoç, coğrafya üzerinde düşünür veya şiirine taşırken bütün bir dünya coğrafyasını söz konusu eder. Bu söz konusu ediş, bir meselenin derinleştirilmesi çerçevesindedir. Yoksa, parnasyen bir biçimde dünya panoraması çizmek değildir. Zaten onda coğrafyayla ilişki noktasında parnasyen bir iz bulmak zordur. O, bu genelden özele gidişte entelektüel bir tavır içerisinde hareket eder ve şiirini de böyle kurar.

Karakoç her ne kadar bütün dünya coğrafyasını söz konusu etse de, esas itibarıyla İslam coğrafyasının şiirini yazar. *Hızır ile Kırk Saat* kitabında gördüğümüz İslam coğrafyası üzerinde ‘dolaşma’ özelliğini, bütün şiirlerine teşmil etmek mümkündür. O, İslam dünyasının bir yandan çektiği sıkıntılar, maruz kaldığı zulümler ve yaşadığı şüursuzluk hallerini söz konusu ederken bir yandan da bu coğrafyanın bünyesinde taşıdığına inandığı ‘diriliş’ imkânına vurgu yapar.

Özetle Karakoç, şiirini kurarken coğrafyayı önemle işleyen, coğrafyayı çocukluğunun geçtiği Ergani’den başlatarak geniş bir perspektiften İslam coğrafyası merkezde olmak üzere bütün dünyaya yayıp medeniyet perspektifinde algılayan ve bu doğrultuda coğrafyaya metafizik bir derinlik kazandıran, bunu hem düşünce yazılarında hem şiirinde gerçekleştirerek Türk şiirinde oldukça farklı bir yer tutan isim olarak öne çıkar. Bu çerçevede onun şiirinin, coğrafyayı bir medeniyet tasavvuru etrafında inşa eden ancak bunu şiir dili ve yakalanması güç bir lirizmle gerçekleştiren özelliği, Türk şiirinde önemli bir merhaleyi işaret ettiği söylenebilir.

¹⁰⁸ Şaban Sağlık, ‘Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir’, *Hece*, nu:105-152, Haziran-Ağustos 2009, s. 320

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

KAYNAKÇA

- ANDI, M. Fâti̇h, 'İstanbul'a İki Bakış: Sezai Karakoç ve Cemal Süreya'nın Şiirlerinde İstanbul', *İlmî Araştırmalar*, nu:6, 1998
- ANDI, M. Fâti̇h, 'II. Yeni'nin Afrikası', *Kaşgar*, nu:27, Mayıs-Haziran 2002
- BAŞ, Münire Kevser, *Diriliş Taşları-Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar-*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2008
- BİLGE, Muhittin, *Medeniyet ve Diriliş*, Hece Yayınları, Ankara, 2004
- BRAUDEL, Fernand, *Uygurlukların Grameri*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 2001
- CAN, Kaya, *Abdülhâk Hamid Üzerinde Edebiyat Coğrafyası Bakımından Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1952
- DİCLEHAN, Şakir, *Sanat ve Düşünce Dünyasında Sezai Karakoç*, Piran Yayınevi, İstanbul, 1980
- EMRE, Akif, 'Sezai Karakoç'ta; Üç Şehir, Üç Sesleniş'', *Hece*, nu: 73, Ocak 2003
- KAPLAN, Mehmet, *Nesillerin Ruhı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1999
- KARAKOÇ, Sezai, 'Hatıralar', *Diriliş*, nu: 1, 25 Temmuz 1988
- KARAKOÇ, Sezai, 'Hatıralar III-IV: Dört Yıkılmışlık İçinden', *Diriliş*, nu:3-4, 8 Ağustos-15 Ağustos 1988
- KARAKOÇ, Sezai, 'Hatıralar V: Doğduğum ve Doğmadığım Şehir:Ergani', *Diriliş*, nu:5, 22 Ağustos 1988
- KARAKOÇ, Sezai, 'Hatıralar V-VII: Doğduğum ve Doğmadığım Şehir: Ergani', *Diriliş*, nu:5-7, 22 Ağustos-29 Eylül 1988
- KARAKOÇ, Sezai, 'Hatıralar: VIII: Kimlik ve Aile', *Diriliş*, nu:8, 12 Eylül 1988
- KARAKOÇ, Sezai, 'Hatıralar:XXVIII:Maraş', *Diriliş*, nu:28, 30 Ocak 1989
- KARAKOÇ, Sezai, *Çağ ve İlham I-Metafizik Gerilim Şartı-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1999

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- KARAKOÇ, Sezai, *Çağ ve İlham II-Sevgi Devrimi-* Diriliş Yayınları, İstanbul, 2007
- KARAKOÇ, Sezai, *Çağ ve İlham III*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1986
- KARAKOÇ, Sezai, *Çağ ve İlham IV*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1986
- KARAKOÇ, Sezai, *Çıkış Yolu I-Ülkemizin Geleceği-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2008
- KARAKOÇ, Sezai, *Çıkış Yolu II- Medeniyetimizin Dirilişi-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2003
- KARAKOÇ, Sezai, *Dirilişin Çevresinde*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2000
- KARAKOÇ, Sezai, *Diriliş Neslinin Âmentüsü*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2007
- KARAKOÇ, Sezai, *Düşünceler I-Kavramlar-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2005
- KARAKOÇ, Sezai, *Gün Doğmadan*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2000
- KARAKOÇ, Sezai, *Günlük Yazılar I-Farklar-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1986
- KARAKOÇ, Sezai, *Günlük Yazılar II-Sütun-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1999
- KARAKOÇ, Sezai, *İnsanlığın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2008
- KARAKOÇ, Sezai, *Edebiyat Yazıları I-Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir-*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2007
- KARAKOÇ, Sezai, *Makamda*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1985
- KARAKOÇ, Sezai, *Kıyamet Aşısı*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1986
- KARAKOÇ, Sezai, *Ruhun Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2007
- KARATAŞ, Turan, *Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998
- KEFELİ, Emel, 'Coğrafya Merkezli Okuma', *Turkish Studies*, c.4, Kış 2009
- KEFELİ, Emel, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2006
- MORAN, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

SAGLIK, Şaban, 'Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Şehir',
Hece, nu:150-152, Haziran-Ağustos 2009

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir*, Milli Eğitim Bakanlığı
Yayınları, İstanbul, 1997

YAVUZ, Hilmi, 'Sezai Karakoç Üzerine', *Zaman Gazetesi*, 26 Eylül
2008

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*